

श्री ११३१ सं. १२ म.

medicine

9

✓

195

वैद्यक पाथी

95 Tf

Vaidyak pathi

33

32

16

त्रियप्रसेन शिथेसदृशोभवतांपुरारिर्यदेगतेजः प्रसरेभवानी॥
 वंदिकायांमहोषधीविज्वलिताहिमादौ १ प्रसिद्धयोगामुनिभिः प्रयु
 दैवज्जशोनुभूताः॥विधायनेशाउच्यरेणालेषासुसंग्रहःसज्जनरंजना
 गुरुतिसात्यजातिभेदैःसमीक्ष्यालुरसर्वरोगान्॥त्रिकिसकंष्टं हणक
 ॥वैश्विधिवत्सयोगैः ३ दिव्यौषधीनांबहवःप्रसेदाःचंदारकाणा
 मिवविभुरेति॥शाखेतिसंदेहमुपास्यधीरैःभावनीयाविविधप्रभावाः ४ स्थाभाविका
 गंतुककाधिकामृगांरोगाभवेयुःकलिकर्मदोषजाः॥तच्छेदनार्थंदुरितापहारिणःश्रेयो
 मयान्योगवरान्नियोजयेत् ५ प्रयोगानागमासिद्धाश्चक्षाननुमानतः॥सर्वलोकहि
 तार्थायवक्ष्याम्यनतिविस्तरात् ६ अथानुक्रमणिका॥ ॥प्रथमंपरिभाषास्याद्वैष

ज्यकथनेततः॥नाडीपरीक्षादिविधिस्ततोर्दपनपाचनं ७ ततःकलादिकार्यानामहारादि
 गतिस्तथा॥रोगाणांगणनावैवपूर्वखंडोयमीरितः ८ स्वरसःकायफाटोचहिमःकल्कश्च
 क्षूर्णकं॥तथैवघुटिकालेहोस्नेहसोधनमेवच ९ धातुशुद्धिरसाश्चैवखंडोयंमध्यमःस्र
 तः॥स्नेहपानंस्नेदविधिर्वमनंवाविरचनं १० ततस्तस्नेहवस्तिस्यात्ततश्चापिभिरूपणं॥त
 तश्चापुनरौदसिस्ततोतस्वविधिर्मतः ११ मूत्रपानविधिश्चैवगंडोदोदिविधिस्तथा॥ले
 पादीनांविधिःख्यातस्तथाशोणितविश्रुतिः १२ नेत्रकर्मप्रकारस्तुषंडःस्यादुत्तरस्तुयं॥
 द्वाविंशत्संनिताध्यायैःयुक्तेयंसंहितासूता १३ षड्विंशतिशतान्यत्रलोकानांगणितास्त्रिंशति॥१४॥
 अथपरिभाषा तन्मानेनविनायुक्तिर्द्रव्याणांजायतेकचित्॥अतःप्रयोगकार्यार्थमानम
 ने॥१५॥वसरेणुर्बुधोऽत्रोक्तोद्विंशतापरमाणुभिः॥प्रसरेणुस्तुपर्यायनाम्नविशी
 लगद्यने १६ जोलांतरगतैःसूर्यकरैर्विंशीर्विलोक्यते॥षड्विंशतिर्मरीक्षित्वाताभिःषड्विंश
 राजिका १७ तिस्रभाराजिकास्त्रिस्तुषण्डःप्रोच्यतेबुधैः॥यवोष्टसर्वपैत्रोक्तोगुजास्या

२

सञ्चलुष्टय १८ षड्विस्तरक्ति कापिस्यालू मापै को हेम धान्यक ॥ मापैः श्रुत्तुर्भिः शाणः स्या
 धुरण सन्निगद्यते १९ टंकसएव कथितः तद्वयं कोनज्यते ॥ श्रुत्तुर्भिः वरक श्रुत्तुर्भिः इक्षणाः
 सन्निगद्यते २० कोनद्वयं च कर्षस्यालूः शीतः पाणिमानिका ॥ अक्षपितुः पाणितलं किं
 विद्यानिश्चलितुं २१ बिडानपदकं चैव तथा षोडशिका मता ॥ करतल्ये हंसपदं सवर्णकव
 लग्रहं २२ उडुबरं च पर्याये कर्षएव निगद्यते ॥ स्यात्कर्षाभ्यामधफलं शुक्तिरष्टमिका तथा २३
 शुक्तिभ्यां च पलज्ञेयं मुष्टिराष्टचतुर्थिका ॥ प्रकुं च षोडशी बिल्वं पलज्ञेया प्रकीर्त्यते २४ प
 लाभ्यां प्रश्रुतिज्ञया प्रश्रुतिश्च निगद्यते ॥ प्रश्रुतिमात्रं मंजलिल्लुक्कृतोर्ध्वशरावकः २५ श
 रावाभ्यां प्रवेत्तुश्चतुं प्रमैस्तथा दकं ॥ भाजनं पात्रकां स्ये पात्रे च चतुष्पल्लिफलश्च सः २६
 चतुर्भिः राकैः शोणः कलशो नल्यजोर्मणः ॥ उन्मानश्च घृहीराशिद्रोणपर्यायं संज्ञितः २७
 शोणाभ्यां प्रकुंभौ च चतुः षड्विंशरावकः ॥ शूर्पाभ्यां च प्रवेदोणी वा होद्रोणी च सा मताः
 २८ शोणी चतुष्टयं खारी कथिता सूक्ष्मवृद्धिभिः ॥ चतुः सहस्र पल्लिका षण्णवत्यधिका

२

वसा २९ पलातां द्विसहस्रं च भार एकः प्रकीर्त्तिनः ॥ लुलाफलशतं जयं सर्वत्र वैषति
र्णः ३० वटकाष्ट बिल्वानिकुडवंः मरुत्मा ठकं ॥ राशि शेणी रवारिके तियथोत्तरचतु
र्गुणाः ३१ गुंजादिमानमारण्यवयावत्स्यात् कुडवस्तितिः ॥ इवा ईशुष्क इद्याणा तावन्मा
नं समं मतं ३२ प्रस्तादिमानमारण्य द्विगुणं तस्य इवा ईयोः ॥ मातं तद्वत्तु लायास्त द्विगु
णं तद्वत्तु तं ३३ मृदुक्षवेणु लोहादेर्भा उंय चतुरगुण्यत् ॥ विस्तीर्णं च लथो चं व स
न्मानं कुडवं वदेत् ३४ यदौषधं तु प्रथमं यस्य योगस्य कथ्यते ॥ तन्नामैव सयोगो हि क
थ्यते च ॥ हे निश्चयः ३५ इति मागधि परिभाषा ॥ ॥ स्थितिर्नीस्तीवमात्रायाः काल
मग्निवद्येन लं प्रकृति दोष देशौ यदुष्टमात्रां प्रकल्पयेत् ३६ यतो मंदाग्रयोद्ग्रा
ही महत्वनं शाकलौ ॥ अतस्तमात्रा दोः ॥ हि प्रोच्यंते प्राज्ञसंमता ३७ यवाही दशभि
र्गौरसर्वपः प्रोच्यते कुधैः ॥ यवहृयेन गुंजा स्यात् त्रिगुंजो वल्लु उच्यते ३८ माषोगुजा
पिरष्टाभिः सप्तभिर्वीर्यैश्च वित्तु ॥ स्याच्चतुर्माषकैः शाणः संनिष्कृष्टक एव च ३९ ग

३

श्राणो माषकैः पाणं कष-
 चतुः पलैश्च कुडवं प्रस्ताद्याः पूर्ववन्मताः ॥ कलिंगं मागधं चेति द्विविधं माननञ्च ४१
 कलिंगा मागधं श्रेष्ठं मानं मानविहो विदुः ॥ ॥ इति कलिंगपरिभाषा ॥ ॥ नव्या न्येव हि
 यो ज्ञानिद्वयाप्यखिलकर्मसु ॥ विना विडंगकृष्टाभ्यां गुडधान्याज्यमाक्षिकैः ४२ गुड
 जीकुटजो वासाकूष्मांडं च शतावरी ॥ अश्वगंधा सहस्रं शतपुष्पाप्रसारणी ४३ प्रयो
 क्तयाः सदैवादी द्विगुणां नैव कारयेत् ॥ शुक्लं नवीनं द्वंद्वं यो योज्यं सकलकर्मसु ४४
 आर्द्रं च द्विगुणं युज्यात् एष सर्वत्र निश्चयः ॥ ४५ ॥ काले तु के प्रभातं स्यात् अंगे तु के ज
 नमवेत् ॥ प्रागे तु के स मा मं स्यात् पात्रे तु के च म मयं ४६ एकमथौषधं योगे यस्मिन् य
 तु मरुच्यते ॥ मानतो द्विगुणं प्रोक्तं तद्वयं तत्त्वदर्शिभिः ४७ चूर्णं स्नेहा सवालेहाः प्रा
 यशश्चंद्रमा च्विताः ॥ कषायलेपयोः प्रायो युज्यते रक्तचंदनं ४८ गुणहीना भवेद्दार्ढ्यं
 हृद्यं ललाजधीः ॥ मासद्वयात्तथा चूर्णं हीनवीर्यत्वमाप्नुयात् ४९ हीनत्वं गुटिका ले
 हो लपेरे वत्सरात्यरा ॥ हीना स्फूर्धल तैलो द्याश्चतुर्मासा धिकास्तथा ५० ओषधो

३

५

दुः पदुश्चमधुरमास्ति स्म फलैरेव ॥ कषायकटुतिक्तानां पाकः स्यात्प्रायशः क
 टुं ८९ मधुराज्जायते श्लेष्मी पित्तमक्तञ्जायते ॥ कटुकाज्जायते वायुः कर्मण्येता
 निपाकतः ८२ ॥ इति विपाकः ॥ प्रभावस्तु पृथग्धात्रीलुकुचस्पर्शसद्विधिः ॥ स
 मापिकुरुते वैषम्यमयस्य विनाशनी ॥ चक्षुःश्रवणकेवलं इयं कर्मकुर्यात्प्रभावतः ॥ ज्व
 रं हन्ति शिरो बद्धा सहदेवी जठायथा ८४ ॥ इति प्रभावः ॥ क्वचिदसौ गुणो वीर्य
 विपाकः शक्तिरेव च ॥ कर्मस्वस्वंप्रकुर्वन्ति तद्व्यमाश्रिते स्तिता ८५ ॥ इति इयं
 रसगुणवीर्य ॥ विपाकप्रभावः ॥ चक्षुकोपसमायस्ति नृदोषाणां प्रभवति हि ॥
 नृलुषट्कं तथा ख्यातं रवेराशिषु संक्रमात् ८६ धनुग्राहोऽयं हंसो वसंतः कुंजमी
 नयोः ॥ शीघ्रे संकीर्यते वायुः प्राविट्काले प्रकुप्यति ८७ वर्षासंकीर्यते पित्तं
 शरत्काले प्रकुप्यति ॥ हंसं वीर्यते श्लेष्मा वसंतं वप्रकुप्यति ८८ चायेण प्रशमंया
 नि स्थयते वसमी रिणः ॥ शरत्काले वरुणेन पित्तं प्रावृट् शतौ कफः ८९ आश्विन

५

लघुपुष्पकसा र्वीर्णं वीर्यं रात्परं ॥ पुगणास्य गुणैर्युक्ता आतवाधातवोरसाः ५१ व्या
 धेरयुक्तं यद्व्यंगं ॥ कर्मपित्तत्यजेत् ॥ अनुक्तमपि युक्तं यत्तु योज्यते तत्र तद्व्युधैः ५२
 ॥ इति युक्तायुक्तविचारः ॥ आश्विनो विंशं शैलाद्याः सौम्यो हिमगिरिर्मतः ॥ अतस्त
 दोषधानि स्फुरन्तु रूपाणि हेतुभिः ५३ अन्येष्वविप्ररोहति कर्मैव नेषु च ॥ गृह्णायात्ता
 नि सप्तनाशुभिः प्रातः सुवासरे ५४ आदित्यसंस्तुतो मोनी नमस्कृत्य शिवं हृदि ॥ साधा
 रणधराद्वयं गृह्णीयात्तमाश्रितं ५५ वशीकं कृत्स्नं स्वप्नं शशानो खरमागेजाः ॥
 अनुवर्तिरिमथोप्ता नोषधः कार्यसाधकाः ५६ सर्वलक्षणसंपन्ना भूमिः साधारणाः
 समताः ॥ व्यापि यत्र यत्रैव तद्व्युधैः विविधैः ५७ शरद्विषयैः कार्यार्थं ग्राह्यं स
 रसमौषधं ॥ विरेकवमनार्थं च वृक्षं तालं समाहरेत् ५८ अतिस्तूला जठायंसां तांसां
 ग्राह्यास्तु वायुधैः ॥ गृह्णास्तु स्मरं मूलानि सर्वान्यपि बुद्धिमान् ५९ न्यग्रोधा
 देः स्त्वयोः ग्राह्यं ॥ सांख्यं तालं कादितः ॥ तालं सादेश्य पत्राणि फलं स्यात्त्रिफलादितः ६०

सप्तधातवः सप्ततन्मलाः ॥ सप्तोपधातवः सप्तत्वचः सप्तप्रकीर्तिता ९८ त्रयोदो
 षानवशतं स्नायूनां संधयस्तथा ॥ दशाधिकं च द्विशतं अख्यां च द्विशतं मतं ९९
 सप्तोत्तरं मर्मशतं शिरो सप्तशतं तथा ॥ चतुर्विंशतिराख्याता धमन्योरसवाहिकाः १००
 मांसपेश्यः समाख्याता नृणां पंचशतं बुधैः ॥ स्त्रीणां च विंशत्यधिकाः खंडराश्चैव
 षोडशाः १ नृदेहे दशरंध्राणि नारीदेहे त्रयोदश ॥ एतत्समासतः प्रोक्ता हि त्रैणा
 धुनोच्यते २ मांससकृमंदसांति स्त्रियो यकृत्प्लीहोश्चतुर्थिका ॥ पंचमी च तक्षणाणां
 षष्ठी चाग्निधरामता ३ पृथ्वीमग्रा शयोनापेयी मंभागे च वस्तितः ॥ तस्योपरिजलं
 ज्ञेयं तदधः पचनाशयः ४ मालाशयश्च तस्य वस्तो मूत्रो शयस्ततः ॥ जीवरक्ता
 शयमुरो ज्ञेयाः सप्ताशयास्त्वमी ५ पुरुषेभ्यो धिकाश्चान्ये नाराणां माशयास्त्रयः ॥
 धरागर्भाशयः प्रोक्तः स्तनौ स्तन्याशयोमतौ ६ रसाहकं मांसमेदो स्तिमज्जाशु

कृतिधातवः ॥ जायंते न्योन्यातः सर्वेण विनापि त्वेजसा ७ जिह्वामेव कपोलानां जलं पि
 तं च रजकं ॥ कर्णवदूरसनादंतकक्षामे कृदिजं मलं ८ नखने च मलं वक्त्रे ॥ स्निग्धत्वं पि
 तं कास्तथा ॥ जायते सप्तधातूनां मालान्येव मनुजमातु ९ स्तन्यं रजश्च नाराणां काले भ
 वति गच्छति ॥ शुद्धमांसं पावस्ते हो रसं कीर्त्यते वसा ॥ १० ॥ स्वेदो रंतः स्तथा केशास्तथे
 वौजश्च सप्तमं ॥ कजः सर्वः शरीरं स्तं स्निग्धं शीतं स्तिरं शितं ११ सोमात्मकं शरीरस्य
 बलपुष्टिकरं मतं ॥ इति धातुमवाज्ञेयाः एता सप्तोपधातवः १२ ज्ञेया वा भशिनी पूर्वा
 सिध्या लुप्तं च सामता ॥ द्वितीया लोहिता ज्ञेया तिलकालकजन्मभूः १३ स्वेता तृतीयसं
 ख्याता रुद्रांतं चर्मदहृत्ससा ॥ ताम्रा चतुर्थी विज्ञेया किलात्यश्चिन्नमिका १४ पंचमी वेदना
 ख्याता सर्वकुष्ठोद्भवस्ततः ॥ विख्याता लोहिता षष्ठी ग्रंथिगंजापचास्थिता १५ स्कृला च
 कसप्तमी ख्याता विद्व्यादे स्ति तिश्च सा ॥ इति सप्तत्वचः प्रोक्ताः स्कृला ब्रीहि द्विमात्रका १६

७

वायुः पित्तं कफो दोषा धातवश्च मला स्तथा ॥ तत्रापि पंचधारया ताः प्रत्येकं देहधारणात् १७
 पित्तं पंगुं कफः पंगुवंगवो धातवो मलाः ॥ वायुना यत्र नीयेते तत्र गच्छंति मेधवत् १८ पव
 नस्तेषु बलवान् विभागक करं मतः ॥ रजोगुणमयः सूक्ष्मः शीतो रूक्षो लघुश्चलः १९
 मलाश्चाप्येवरेत्कोष्ठवद्विच्छाने तथा हृदि ॥ कंठे सर्वो रगदेशेषु वायुः पंचप्रकारतः २० अ
 पामश्च समानश्च प्राणो दानौ लथैव च ॥ आनश्चेति समीरस्य तामान्युक्तान्यनुकमात् २१
 पित्तमुच्छ्रं इव पीतं नीलं सत्वगुणोत्तरं ॥ कटुतिक्ततरं ज्ञेयं विदग्धं चाम्लतां व्रजेत् २२
 अग्न्याशये भवेत्पित्तं अग्निरूपे तिलोन्मिले ॥ त्वन्ये कालिकरं ज्ञेयं लेपाभ्यंगादिपाचकं २३
 दृश्यं यत्कृत्स्नित्यंतं तद्वसं शोणितं नयेत् ॥ यत्पित्तं नेच्युगले रूपदर्शनकारितम् २४
 यत्पित्तं हृदये तिष्ठेत्तूमेधाप्रज्ञाकरं च तत् ॥ पाचनं भोजनं चैव रंजकालोचकस्तथा २५
 साधकं चेति पित्तं नैव पित्तं नाम त्वनुकमात् ॥ कफस्त्रिधोगुरुश्चेतः पिच्छलः शीतलस्तथा २६

स्पृदिना न्यस्यौ सर्वकार्तिक भासराः ॥ यमदंष्ट्रा समाख्याता अत्याहारी भवेत्ततः ॥ २० ॥
 अथ कोपसमादोषा क्रिद्वाहाहारलेवनेः ॥ समानैर्यो तिकाले पि विपरीतैर्विपर्ययं २१ लघु
 रूक्षमिताहारादतिशीतश्च मातथा ॥ प्रदोषे कामशोकाभ्यां मीलिता स विजागतेः २२
 अशिघ्रात्तादयां गाहाज्जीर्णे न्नेधालुसंक्षयात् ॥ वायुः प्रकोपं यात्येपिः प्रत्यनीकैश्च
 शाम्यति २३ विदाहिकटुक्लोष्ठाभ्यां ज्यैष्ठ्यं लसेवनात् ॥ मध्वाद्देहकृतं लषा रोधात्
 जीर्णं त्यजेधरात्रके २४ पित्तं प्रकोपं यात्येपिः प्रत्यनीकैश्च शाम्यति ॥ मधुरस्निग्धशी
 तादिज्यैष्ठ्यमिदं २५ मंहाग्रौवप्रभाते लघु कृमाद्ये तथाश्च मात ॥ श्लेष्मा प्रको
 पं यात्येपिः प्रत्यनीकैश्च शाम्यति २६ ॥ इति दोषस्य प्रकोपोपशमकालः ॥ इति
 हामोदरमलुशाडुः धरेण विरचितायां संहितायां सूत्रस्थाने भैषज्यकालोक्तिद्वयरस
 गुणबीजविपाकप्रज्ञावादि कश्चन नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ कालः सप्तशयाः

स्य संश्रयः ३७ जलवाहि शिरामूलं तच्छादनं कर्तव्यं ॥ तृकौ पुष्टि करौ प्रोक्तौ जठरस्थ
 स्य मेधसः ३८ बीजवाहि शिराधरो दृषणौ पौरुषावहौ ॥ गर्भाधानं करं लिंगं मयनं बी
 जमूत्रयोः ३९ हृदयं चेतनास्थानं मोजसश्चा - यं मतं ॥ शिराधनन्यो नापि स्तोमसर्वो
 व्याप्यस्तथातनुं ४० युंजंति यानि शंवायोः संयोगात्सर्वधातुभिः ॥ नापि स्तुः प्राण
 पवतेः स्पृष्ट्वा हि त्वमलांतरं ४१ कंठाद्वहिर्विनिर्याति पांशुर्विष्ठापदामृतं ॥ पीत्वा च
 वरपीयूषं पुनरायाति वेगतः ४२ प्राणयतू देहमस्थितं ॥ जीवितं जठरानलं ॥ शरी
 रप्राणयोरेवं संयोद्धा - युरुच्यते ४३ कालेन न द्वि योगाश्च पंचत्वं कथ्यते बुधैः ॥
 न जंतुः कश्चिदमरः पृथिव्यां जायते क्वचित् ४४ आतोमृत्यु रवार्यस्यात् किं लुरोगा
 न्निवारयेत् ॥ व्याप्यत्वं याति साध्यस्तथा योगच्छत्य साध्यतां ४५ जीवितं हंत्य साध्य
 स्त नरस्या प्रतिकारिणः ॥ अतो रुग्ण्यस्तनुं रक्षेत् नरः कर्म विषाक वित् ४६ ध

तीर्थं काममोक्षाणां शरीरं साधनं यतः ॥ धातवस्तन्मलादोषानाशयंत्य समास्तनुं ४७
 समास्तरास्ते स्ते विज्ञेय बलायोपचयाय च ॥ इति कालादिकथनं ॥ जमं बाधेनै
 रानिष्टस्य विद्वानेकैक रूपिणः ॥ पुंसोस्ति प्रकृतिं नित्य - प्रतियेव भातः ४८ अचेत
 नापि चैतन्य योगेन परमात्मनः ॥ अकरो द्विश्च मखिलं अनित्यं नाटका कृतिं ४९ प्रकृति
 विश्वजननी पूर्वबुद्धि मजीजनतू ॥ इच्छामयी सहस्रं पां अहंकारस्ततो भवेत् ५० वि
 विधः सोपि संजातौ रजः सत्त्वतमो गुणौ ॥ तस्मात्सत्त्वरजो युक्ता दिं द्रियाणि दशा भव
 न् ५१ मनः श्रजातं तान्याहुः ओचंत्वं कु नयनं तथा ॥ जिह्वा घ्राणं चोहस्तपा दोष
 स्तु गुहानि च ५२ पंचबुधौ द्रियाण्याहु सं प्रोक्तानी तराणि च ॥ कर्मेन्द्रियाणि पंचैव क
 थ्यंते सूक्ष्म बुद्धिभिः ५३ तमः सत्त्व गुण लक्ष्णा दहंकारा तथा भवतू ॥ तन्मात्रपंचकं
 तस्य नामान्यक्ता निस्तरिभिः ५४ शब्दतन्मात्रकं स्पर्शतन्मात्रकं रूपतन्मात्रकं ॥ र

९ सतत्मात्रकं गंधतन्मात्रकं चेतितद्विदुः ५५ तन्मात्रपंचकातस्मात्सजातं भूतपंचकं ॥
 योमानिलानलजलक्षोणीरूपं च तत्सत् ५६ शब्दस्पर्शश्चरूपं चरसंगंधावनुक्रमा
 त् ॥ तन्मात्राणां वेषायास्कः सूक्ष्मभावमुपागताः ५७ बुद्धीद्वियाणां पंचैव कथिता
 स्तत्त्वदर्शिभिः ॥ प्रधानं प्रकृतिः शक्तिर्नित्याया विवृतिस्तथा ५८ एतानित्यना
 नानि शिवमाश्रित्यया ल्लिता ॥ महत्तत्त्वकृतिः पंचतन्मात्राणि पृथक् पृथक् ५९ प्र
 कृतिर्विवृतिश्चैव सप्तैता विबुधा जगुः ॥ देशे द्वियाणि द्रित्वं च महद्भूतानि पंच ६०
 विकाराः षोडशज्ञेयाः सर्वव्याप्यजगत्स्थिताः ॥ एवं चतुर्विंशतिभिस्तत्त्वैस्तत्त्ववपुर्ग
 हे ६१ जीवात्मानियतो नित्यो वसतिस्त्वत्तद्वतवान् ॥ सदेही कथ्यते पापा पुण्यदुख
 सुखादिभिः ६२ व्याप्तो बध्यश्च मनसा रुद्रिमेः कर्मबंधनैः ॥ कामक्रोधौ लोभ
 मोहवहंकारश्च पंचमः ६३ देशे द्वियाणि बुद्धिश्च तत्त्वबंधाय देहिनाः ॥ आप्तो नि

तमोगुणाधिकस्वादुविदग्धो लवणाद्रवेत् ॥ कफश्चाभाशये सूर्ध्वं कंठे हृदि च संधिषु २७
 तिष्ठन्करोति देहस्य स्तेर्यं सर्वो गपारवा ॥ कुदनस्तेदनश्चैव रसनश्चावलंबनाः २८ श्लेष्म
 कश्चेति नामानि कफस्योक्तान्यनुक्रमात् ॥ स्नायवो बंधनप्रोक्तं देहे मासास्त्रिमेदसां २९ सं
 धयश्चांगसंधाना देहे प्राक्ताः कफान्विताः ॥ आधरश्च तथ्यासारः काये रुडीनिबुधा विदुः ३०
 मर्माणि जीवाधारीणि प्रायेण मुनयोजगुः ॥ संधिबंधनकारिण्योऽदोषधालुवराः शिराः
 ३१ धमन्योरसवाहिन्यो धमंति पवनंततौ ॥ मांसपेस्या बलायास्कः रवष्टंभाय देहिनां ॥
 ३२ प्रसारणाकुंशनयोरंगा नां कुंडरामला ॥ नासानयनकर्णानां दंष्ट्रं ध्रे प्रकीर्तिते ३३
 मेहमापातवक्राणामेकैकं रंध्रमुच्यते ॥ दशमं मस्तके प्रोक्तं रंध्राणि तिसृणां विदुः ३४
 स्त्रीणां स्त्रीणि धिका नित्यः स्तनयोर्गर्भवर्मन ॥ सूक्ष्मछिद्राणि चान्यानि मतानित्वविज
 नानां ३५ तद्वासेष्कुप्लुसं प्रीहृदक्षिणां गेयं कृत्वा ॥ उदानवायो रधारः फुप्यसं प्रोच्य
 ते बुधैः ३६ रक्तबाहि शिरासूक्ष्मं प्रीत्या स्यात्तोमहविभिः ॥ यत्कुंडज कपित्थस्य स्थानरक्त

वतलू॥ वलि त्रितयमार्गे पायात्यपातेन नो हितं ७१ प्रवाहिणी सर्जनी च ग्राहिकेति व
 लित्रयं॥ रसस्तु हृदये याति स मानूमां रुतनेतिः ७२ रंजितः पावितस्तवः पित्तनाया
 तिरक्ततां॥ रक्तं सर्वशरीररुद्धं जीवस्याधारमुत्तमं ७३ स्निग्धं गुरु च लं स्वादु विदग्धपि
 तव वृत्तेषु॥ पावितः पित्ततपिन रसाद्या धातवः कमल ७४ शुक्रत्वं याति मासेन तथा
 स्त्राणां रजो भवेत्॥ कामान्निधुन संयोगेशु दुंशो पित्तशुक्रजः ७५ गर्भसंजायते ना
 र्याः सजातो बाल उच्यते॥ अधः क्येरजसाः कन्या पुत्रं शुक्राधिका भवेत् ७६ नपुंस
 कं समत्वेन यथेष्टा पारमेश्वरी॥ बालस्य प्रथमे मासि देया भेषज रक्तिका ७७ अव
 लेहे कृते केवली रक्षोद्वसिता घृतैः॥ वर्धयेतावदेकैकां यावद्भवति वत्सरः ७८ य
 श्चैव दृष्टिर्दृष्ट्वा तूयावत्पौडशवत्सरः॥ ततस्त्रिंश भवेतावत्पुण्यावद्वर्षाणिसप्त

१०

तिः ७९ ततो बालक वत्ता वा हासनीया शनैः शनैः॥ मात्रेयं कल्पचूर्णीनां कषायाणां
 चतुर्गुणाः ८० अजने च तथा लेपः स्नानमभ्यंग कर्म च॥ षमनं प्रतिशर्मश्च जन्मप्रभृ
 ति शस्यते ८१ कस्तूरः पंचमादूर्षा दृष्टमानस्य कर्म च॥ वरेकः पौडशा दूर्षा तू विशते श्वे
 दमेथुनं ८२ यात्य हृदि हृत्विर्मेधा त क हृदिः शुक्र विक्रमे॥ बुद्धि कर्मोद्भूतं चेतो जी
 तं दशतो दसेत् ८३ अलंकेशः केशो रूक्षो वा बालश्च लमानसः॥ आकाशवा
 तेषु वात प्रकृति कोनरः ८४ अकाले पालितो व्याप्तो धीमान् स्वेदा च शोषणः॥
 त्वं भूयः॥ योतिषा दृष्टा पित्त प्रकृति कोनरः ८५ शंभोरि बुद्धि रूक्ष लांगः स्निग्ध केशो महा
 बलः॥ रजः प्रजलाशया लोकी श्लेष्म प्रकृति कोनरः ८६ शीतव्या मिश्र विद्वे श्वद्विवि
 दोषो लोणांतराः॥ तमः कफाभ्यां निद्रा स्यात्त मूर्खः पित्त तमो द्रुवा ८७ रजः पित्ता
 निलेभ्योति स्तं द्रा श्लेष्मा तमो निलेः॥ ग्लानि रोजः क्षया दुरवा दजीर्णं च श्रमाद्भवे

तयोव्यंगाः पटवो निर्मलौ बराः ॥ रुक्विनोश्च वृषारूढाः शुभ्रपुष्पफलैर्युताः ॥
 ॥४॥ स्वजातयः रुक्वेष्टाश्च सजीवदिशिसंगताः ॥ विषजं समये प्राप्ता रोगिणः रुक्
 स्वहेतवः ५ ॥ इति दूतलक्षणं ॥ ॥ यस्यां प्राणमरुद्वा तिसनाडी वसंयुता ॥ नि
 जप्रकृतिवर्णाभ्यां युक्तः सत्वेन संयुतः ६ ॥ चिकित्सो विषजं रोगी वैद्यभक्तो यत्ने
 दियः ॥ इति रोगिलक्षणं ॥ ॥ चिकित्सारोगिणः कर्तुं गच्छते विषजः रुक् ७
 ॥ ॥ शकुनं ॥ ॥ याचेयं सौम्यशकुनं प्रोक्तं दीप्तं न शोभनं ॥ वैद्यज्ञानाय दूतस्य ग
 छतो रोगिणः कुते ८ न शुभं सौम्यशकुनं प्रदीप्तं च रुक्वा वहं ॥ इति शकुनलक्ष
 णं ॥ ॥ अथ नामप्रकरणं ॥ ॥ करस्यां गुष्ठमूले या धमनी जीवसाक्षिणी ९ तत्रैष्ट
 या रुक्खंडुरं ज्ञेयं कायस्य पंडितैः ॥ १० ॥ नाडी धत्ते मरुत्को ये जलोका सर्पयोगतिं
 कुलिंगका कर्मुकगतिं पित्तस्य कोपतः १० गजेंद्रस्य च सिंहस्य गतिं च कफकोप
 तः ॥ हंसपारा वतगतिं धत्ते श्लेष्मप्रकोपतः ११ लावति तिरवर्त्तकि गमने स १२

निपातितः ॥ कदाचि नृदगमना कदाचि द्वेगवाहिनी १२ द्विदोषकोपतो ज्ञेया
 हंति रुक्ता न विद्युताः ॥ स्तिव्यास्ति त्वाचलितया समता प्राणनाशनी १३ अतिक्षी
 णान् वशीतान् जीवितं हंत्य संशयं ॥ ज्वरकोपेन धमनी सोच्छ्रावे गवती भवेत् १४ का
 मातृको धातु भवेद्देगात् रुक्तीणां चिंता भयं पुता ॥ मंदाग्नौ क्षोपा धातोश्च नाडी मंद
 तरा भवेत् १५ असकृत् पूर्णा भवेत् सोच्छ्रावो मांसागरीयसी ॥ लक्ष्मी वहति दीप्ताग्रे
 रुक्थावेगवता मता १६ रुक्विनस्य स्तिराज्ञेया तथालवती स्मृता ॥ वपलाक्षधि
 तस्य स्यात्तत्पस्य वहति स्तिरा १७ ॥ ॥ इति नाडी परीक्षा ॥ ॥ इति श्री दामोदरस
 नोः शार्ङ्गधर विरचितायां संहितायां स्वप्नलक्षणनाडी परीक्षा विधिरथाय श्रु
 र्थः ॥ ॥४॥ ॥ अथ दीपनपाचनादिलक्षणानि पंचेनानं वद्विक्लद्यवदीपनं त
 द्यथा मिसि ॥ ॥ पंचेत्यामन्नवद्विक्लद्यवदीपनं ॥ १८ ॥ नागकेसरविद्धिद्या

श्वगंधमुशली शर्कराश्वशतावरी ३७ उग्धमाश्वाश्वातफलमज्जामलानिच॥ प्र
वर्तकानिकथं तेजनकानिचरेतमः ३८ प्रवर्तनं तिगुक्कस्थरेचनं हृहतीफलं॥ गं
गेरुकीवातिबलाबीजमिक्षरकंतथा ३९ सद्यः शुक्ककरं यस्यात्तु नृप्यं स्याद्यथा य
यः॥ देहल्लेऽप्या करं चैषात्तु हणंतद्यथा तिघं ४० जालीफलं स्तंभनं च शोषणीव
हरीतकी॥ आशेयं जीवितहरं योगवाहि स्रुतं विषं ४१ निजवीर्षेण यद्वयं श्रोतोभ्यो
दोषसंचयं॥ निरस्यति प्रमाथि स्यात्तदद्या मरिचं वचा ४२ पैल्लिल्यात्तु गौरवाद्यं
रंधारसवहाः शिराः॥ धत्तेयं जौरवं तस्या दधि दियथा दधि ४३ इति श्रीदामो
दरसूतोः शार्ङ्गधरेण विरचितायां संहितायां सूचस्ताने दीपनपाचनोद्दिगुणोक्ति
विधिरध्यायः पंचमः॥ ॥ रोगाणां गणना पूर्वमुनिभिर्यो प्रकीर्त्तिता॥ मया त्रयो
व्यते सैतल्लेखा बहवो मताः ४४ पंचविशतिरुद्दिष्टा ज्वरास्तद्देहज्यते॥ पृथ ९४

येते दीपो निर्वोणतां ब्रजेतू ९५ तैलं सरापिवेद्वपिलो हंवा लभते तिलानू॥ पक्वान्नं
लभते शर्करातिविशेत्तूकं पंचसागरं ९६ सखस्तो लभते रोगं रोगीयात्येव पंचतो॥ दुः
स्तप्रा न्येवमादीनि दृष्ट्वा ब्रूयात्तकस्य नेतू ९७ स्नानं कुर्यात्तूष्णं स्येव दद्यात्तु हेमं ति
लोदकानू॥ पठेत्तु ज्ञाति देवानां राज्ञो देवालेयेव सेतू ९८ कृत्वेव त्रिदिनं मत्तो दु
श्वप्तात्यस्मिन् चते॥ स्वप्ने पुनः कुर्यात्तूष्णं जीवितः स हृदो द्विजानू ९९ गोसमिद्ध
नितार्थोपि पश्येत्तु सत्कृत्य माप्नुयात्तू॥ तीर्त्वा कलुषं नीराणि जित्वा शत्रुगणानपि॥
॥ १००॥ ॥ २००॥ ॥ आरोग्यं सौधं गोशैलं करिष्ये हानू रूखा भवेत्तू॥ शुभपुष्पाणि
सौशीमां समत्स्यान् फलान्यपि १ यास्वारोगी रूखी भूयात्तू स्वस्तो धनमवाप्नुयात्तू
अगम्यागमनं लेपो विष्टयारुदिनं मतिं २ आमसां साशनं स्वप्ने धनारोग्याप्तये वि
दुः॥ जलैकाक्षमरी सर्पो मक्षिकाया विर्यं हृशेत्तू ३ रोगी स भूयादारोग्यः स्वस्तो ध
नमवाप्नुयात्तू॥ ॥ इति रोगी स्वप्नलक्षणाति॥ ॥ अथ दूरलक्षणां॥ ॥ हृताः सजा

१५ पृथक् पृथक् ॥ इंदु काल सकं वै कं एतैः तस्य द्विलंबिका ५४ अशी सिषड्विधान्या
 ५५ कुः वातपित्तकफाश्रितेः ॥ संनिपातांश्च संसर्गा तेषां वैदो द्विधा स्मृतः ५५ सहजो
 तरजनाभ्यां तथा शुष्काद्वेदतः ॥ त्रिवर्चकी लातिवातत्पित्तातूकफादपि ५६ ए
 कविंशतिवेदेन कृमयस्य द्विधा च ते ॥ बह्यास्तथाभ्यां तरास्य स्तेषु यूका बहिश्चराः
 ॥ ५७ ॥ लिख्याश्चान्तं ते चरास्त कफान्वा हृदयादकाः ॥ अत्रादा उदरावेष्टा खुरवश्च
 महाकुहाः ५८ संगेधादर्शकु समास्तथारक्ताश्च मातराः ॥ सौरसा लोमविध्वंसा
 रोमद्वीपातुंबराः ५९ केशाश्च तथैवान्ये सकृज्जाता मकेरुका ॥ लेलिंहाश्च स
 कलाश्च सौरादाः ककेलिका ६० तथान्यः कफरक्ताभ्यां संजातस्नायुकः स्मृ
 तः ॥ वणश्च कृमयश्चान्ये विषमा बाह्य योनयः ६१ पांडुरोगास्य पंचस्य वातपित्त
 कफे स्त्रिधा ॥ त्रिभिर्दोषैर्मकरश्च तथैका कामला स्मृताः ६२ स्यात्कुंभकामला

१५

येका तथैव सहली मकं ॥ पित्तरक्तं विधा प्रोक्तं ऊर्ध्वगंकफसंभवं ६३ अधोगं मा
 रुताद्भेयं तद्वेन द्विमार्गेण ॥ कासाः पंचसमुद्दिष्टा स्ते च यस्त त्रिभिर्मलैः ६४ उरश्च
 ता अलुर्थस्यातु क्षया लोश्च पंचमः ॥ क्षयाः पंचैव विज्ञेया त्रिभिर्दोषैश्च यश्च ते ६५
 यलुर्थः संनिपातेन पंचमस्यादुरक्षतात् ॥ शोषास्यः षट् प्रकारेण स्त्री प्रसंगात् शु
 बोवणात् ६६ अध्वश्च माज्ज्यायामादूर्ध्वकादपि जायते ॥ श्वासाश्च पंच विज्ञेयाः
 क्षुद्रस्यात्तमकस्तथा ६७ ऊर्ध्वश्चागो महाश्वासः छिन्नश्वासश्च पंचमः ॥ कथिताः
 पंचकास्त तास्तु क्षुद्रा न्नजातथा ६८ गंभीराय मलाश्चैव महती पंचमी स्मृताः ॥ च
 त्वारोगेर्विकारास्यः विषमो वातसंभवः ६९ तीक्ष्णा पित्तात्कफान्मंदो भस्मको वात
 पित्तयोः ॥ पंचैवारोचकाश्चेत्या वातपित्तकफे स्त्रिधा ७० संनिपातान्मतरत्ता पाहृद
 यः सप्तधा मताः ॥ त्रिभिर्दोषैः पृथक् तिस्रः कृमिभिः संनिपाततः ७१ घृणयात्

१६ तथास्त्रीणां गर्भाधानाश्च जायते ॥ स्त्र्यपेदा षडेव स्त्र्यः वातपित्तकफैस्त्रयः ७२
 मेदसासंनिपातेन क्षयात्षष्ठप्रकीर्तितः ॥ तृष्णा च षड्विधा प्रोक्ता वातपित्तकफाद-
 पि ७३ त्रिदोषैरूपसर्गेण क्षयाद्वातोश्च षष्ठिका ॥ मूर्च्छा चतुर्विधा ज्ञेया वातपित्त-
 कफैः पृथक् ७४ चतुर्थी संनिपातेन तथैकश्च सप्तमः स्मृतः ॥ निद्रा तदा च संन्यासो ग्लानि-
 निश्चैकैकशः स्मृताः ७५ मदाः सप्तसमार्याता वातपित्तकफैस्त्रयः ॥ त्रिदोषैरस्य
 जानाद्या द्विषादपि च सप्तमः ७६ मदात्ययश्चतुर्थी स्याद्वातापित्तात्कपादपि ॥ त्रिदो-
 षरपि विज्ञेय एकः परमदस्तथा ७७ पानादीर्णैस्तथैकैश्चतथैकः पानविषमः ॥ पा-
 नाद्यातः स्तथा चैको दाहाः सप्ततथामताः ७८ रक्तपित्तात्तथारक्तात्तृष्णायापित्त-
 तस्तथा ॥ धालुक्षया नर्मधाता इत्तपूर्णोदरादपि ७९ उन्मादाः षट्समार्याता स्त्रि-
 विदोषैस्त्रयः श्रुते ॥ संनिपाता द्विषा द्वेयः षष्ठोऽङ्गुः स्वेन चेतसः ८० भूतोन्मादा वि-

कक्षोष्णस्तथा द्वंद्वमेदेन विविधस्मृतः ८५ एकश्च संनिपातेन तद्देशे बहुवस्मृ-
 ताः ॥ प्रायशः संनिपातेन पंचस्य विषमज्वराः ८६ संतप्तं सततश्चैव अन्येकैक-
 स्तृतीयकः ॥ चतुर्थकश्च पंचैते कीर्तिता विषमज्वराः ८७ तथा गंतुज्वरोऽप्येकस्त्र-
 योदशविधो मतः ॥ अग्निवारग्रहावेशाशापैराः ८८ तु कस्त्रिधा ८८ अमालूस्वेदातू-
 क्षातादाहातूचतुर्थीधातूकोज्वरः ॥ कामाद्भीतेः शुचोरोषा द्विषा दोषधगंधतः ८९
 अग्निषंगज्वराः षट्स्यः एवज्वरविनाश्रयः ॥ पृथक् त्रिदोषैः सर्वैश्च शोकादामा-
 द्भयादपि ९० अतिसारः सप्तधा स्यात्पुण्यहणी पंचधामता ॥ पृथक् दोषैः संनिपाता-
 तथामेन च पंचमी ९१ प्रवाहिका चतुर्थी स्यात्पृथक् दोषैस्तथा अमालू ॥ जीर्णं च
 विविधं प्रोक्तं विष्टर्धवायुना मतं ९२ पित्ताद्विदग्धं विज्ञेयं कफेन मत उच्यते ॥ विषा-
 जीर्णरसादेकं दोषस्यात्पुण्यहणी पंचधामता ९३ विष्टवी विविधा प्रोक्ता दोषैः सा स्यात्

शतित्कस्तदेवादानवादपि॥गंधर्वीतू किंनरातू यक्षातू पितृभ्योगुरुशापतः ८१
धेताञ्चगुह्यकादृष्टा सिद्धाङ्गता त्पिशवतः॥जालाधिदेवतायाश्च नागाश्च ब्रह्मराक्ष
सातू ८२ राक्षसादपि कृष्णाङ्गता कृत्यावेतालयोरपि॥अपस्मारश्चतुर्थीस्यातू स
मीरात्पितृतस्तथा ८३ श्लेष्मणोपितृतीयस्यातू चतुर्थी सन्निपातिताः॥चत्वारश्चाम
वातास्यूर्वातपितृकफैस्त्रिधा ८४ चतुर्थः सन्निपाताश्च शूलान्यष्टौ बुधाजगुः॥
पृथक्कक्षेषेस्तथा द्वंद्वं वेदेन त्रिविधान्यपि ८५ आमै न सप्तमं प्रोक्तं सन्निपातेन चा
ष्टमं॥परिणाम भवं शूलं अष्टधा परिकीर्तितं ८६ मलैर्यै शूलं सरयास्या तैरेव परि
णामजं॥अन्नद्रवभवं शूलं रजः पितृभवं तथा ८७ एकैकं गणितं सप्तैः उदावर्तैश्च
योदरा॥एकक्षन्निग्रहाः प्रोक्तः तृष्णरोधा द्वितीयकः ८८ निद्राघाता तृतीयस्यातू
चतुर्थश्चासन्निग्रहातू॥विर्दिरोधा त्वेवमं स्यात् पञ्चश्वधुनिग्रहातू ८९ जंभा

रोधात्मसमस्यातू उदारग्रहतोष्टमः ॥ नवमस्या दशकरोधातू दशमः शुक्रधारणातू
 ॥ ९० ॥ मूत्ररोधान्मलस्यापि रोधाद्वातविनिग्रहातू ॥ उदावती स्त्रयश्चैते योरोपद्वय
 कारकः ९१ आनाहो द्विविधा प्रोक्तः एकः पक्षाशयोद्भवः ॥ आमाशयोद्भवश्चन्यो प्रत्या
 नाहश्च उच्यते ९२ उरोग्रहस्तथा चैको हृद्दोगाः पंचकीर्तिताः ॥ वातादिभिस्त्रयः प्रोक्ता
 श्रुतुर्थः संनिपाततः ९३ पंचमः कृमिसंजातः तथाष्ठा उदरापितु ॥ वातापित्तात्क
 फाचीणि त्रिदोषेभ्योजलादपि ९४ क्लीकक्षतातू रुद्धगुदातू अष्टमपरिकीर्तितं ॥ गु
 ल्मात्तृष्टौ समाख्याता वातपित्तकफेस्त्रयः ९५ द्वंद्वभेदात्त्रयः प्रोक्ताः सप्तमः सं
 निपाततः ॥ ९६ क्तादष्टमकः ख्यातो मूत्रघातात्रयो दशः ९६ वातकुंडलिका पूर्ववाता
 णीलाततः परा ॥ वातवस्ति तृतीयस्यातू मूत्रघातश्चतुर्थकः ९७ पंचमं मूत्रजठरं ष
 ठामूत्रक्षयः स्मृतः ॥ मूत्रोत्सर्गः सप्तमस्यातू मूत्रग्रंथिस्तथाष्टमः ९८ मूत्रशुक्रं तु

१८ कः शोफरोगानवस्मृताः ७ दोषैष्टयक द्वयैः सर्वैः अग्निघाताद्विषादपि ॥ वृध
 यः सप्तगदितावातात्पित्तात्कफेन च ८ रक्तेन मेदसां मूत्रादं च वृद्धिश्च सप्तमी ॥ अंज
 वृद्धिस्तथात्रैका तथैका गंडमालिका ९ गंडालजीतुवैका स्यात्तु ग्रंथयो नवधामताः ॥ त्रि
 विदो वैस्त्रयोरक्तात् सिराभिमेदसो वृणात् १० अ - मांसेन नवमः षड्विधं स्यात्तथा बु
 दं ॥ वातात्पित्तात्कफादक्तात् मांसादपि च मेदसः ११ श्लीपदं च तथा प्रोक्तः वातात्पित्तात्क
 फादपि ॥ विडधिः षड्विधाः ख्यातो वातपित्तकफैस्त्रयः १२ रक्तात्क्षतात्त्रिदोषैश्च
 वृणाः पंचदशोदितः ॥ तेषां चतुर्थी भेदस्यात् अगंतुर्देहजस्तथा १३ शुधो दुष्टश्च वि
 ज्ञेयस्तत्संख्या कथ्यते बुधैः ॥ वातव्रणः पित्तजस्या कज्वोरक्तयोऽव्रणः १४ वातपित्त
 भवश्चान्ये वातश्लेष्मभवस्तथा ॥ तथा पित्तकफाभ्यां च सन्निपोतेन च व्रणः १५ न १८
 वमो वातरक्तेन दशमः पित्तरक्ततः ॥ श्लेष्मरक्तभवश्चान्यो वातपित्तासगुद्भवः १६

वातश्लेष्मासगुत्वं न्न पित्तश्लेष्मास्रसंभवः ॥ सन्निपातासगुद्भव इति पंचदशव्रणाः ॥
 ॥ १७ ॥ सद्यो व्रणत्वष्टथा स्यादवक्लिप्त विलंबिनौ ॥ स्तिन्नं सिन्नं प्रचलितं च ॥ विस्मृतिपा
 तिता ॥ १८ ॥ कोष्ठभेदो द्विधा प्रोक्ता स्तिन्नात्रोनिः सतां चकः ॥ अस्तिष्णो वृथा प्रोक्ता सप्त
 षष्टिविदारिताः ॥ १९ ॥ विवर्तितश्च विच्छिद्यंतिर्यक् क्षिप्तस्त्वयोगतः ॥ बूर्ध्वंगः संधिपग्न
 श्च वद्धिदग्धश्चतुर्विधः ॥ २० ॥ पुष्टोतिदग्धो दुर्दग्धः सम्यग्दग्धश्च कीर्तितः ॥ नाज्यः पंच
 समाख्याता वातपित्तकफैस्त्रिधा ॥ २१ ॥ त्रिदोषैरपिशाल्येन तथाष्टौ स्फूर्तगंदराः ॥ शत
 पो नरूपवनादुष्टग्रीवश्च पित्ततः ॥ २२ ॥ परिश्रावी कफात्तु ज्ञेया चतुर्वीतकफोद्भवः ॥
 परिदोषी मरुत्यक्तादर्शजः कफपित्ततः ॥ २३ ॥ आगंतुजातस्योन्मागी शंखावर्तिवि
 दोषजः ॥ मेदुपंचोपदंशा स्फुः वातपित्तकफैस्त्रिधा ॥ २४ ॥ सन्निपातेन रक्ताच्च मेदु
 श्रूकामयास्तथा ॥ चतुर्विंशतिराख्याता लिङ्गा शौग्रंथितं तथा ॥ २५ ॥ निवृत्तमवमंथश्च
 मृदितं शतपोनकः ॥ अक्षीलिकासर्षपिका त्वक्पाकश्चावपाटिका ॥ २६ ॥ मांसपाक

स्पर्शहानिविरुद्धमणिरुत्तकः॥ मांसार्वदेष्टुकरिकासंयुक्तपट्टिकालिजी॥ २७॥ र
 कार्वेदं विदधिश्रकुंभिका तिलकालकः॥ निरुद्धः प्रकसः प्रोक्तः तथैव परिकीर्तिका॥
 ॥ २८॥ कुष्ठान्यष्टादशोक्तानि वातात्कापालिकं भवेत्॥ पित्तेनोदुंवरं प्रोक्तं कफान्मंडल
 चर्विके॥ २९॥ मरुत्पित्तादक्षिजिह्वं श्लेष्मवाता द्विषादिका॥ तथा सिधौ ककुष्ठं च कटिभं
 बालसंतथा॥ ३०॥ कपितात्पुन इडूपा माविस्फोटकं तथा॥ महाकुष्ठं चर्मदलं पुंडरीकं
 शतारुकः॥ ३१॥ चिदोषैः काकणं ज्ञेयं तथान्यत्रिचसंज्ञतं॥ तत्र वातेन पित्तेन श्लेष्म
 णात्रिधा भवेत्॥ ३२॥ कृद्वरोगः षष्ठिसंख्यास्त्रेष्वा दौ शर्करावुदं॥ इडू विडू पनसि
 का विहतां धालजीतथा॥ ३३॥ वराहदंष्ट्रो वल्लीकं कच्छपी तिलकालकः॥ गर्दभीर
 कसाचैकः यवप्रक्ष्या विकारिकाः॥ ३४॥ कदरं मशकश्चैननीलिका जालगर्दभः॥ इ
 तिवल्ली जलुमणी गुदफं भोग्निरोहिणी॥ ३५॥ सन्ति रुधुगुदः कोष्ठः कुनखो नुशयी
 तथा॥ पद्मिनी कंदकश्चाप्यमलसो मूगवद्वृषिता॥ ३६॥ वातात्पित्तात्कफा इत्तात्

नवमं विट्घातो दशमं स्मृतं॥ मूत्रसादश्चोष्णवातो वस्ति कुंडलिकास्तथा १९
 त्रयोपेतं मूत्रघाताः पृथग्वेगप्रकीर्तिताः॥ मूत्रकृच्छ्राणि वाष्टौ स्फः वातात्पित्तात्क
 फात्रिधा १००॥ ॥ ३००॥ सन्निपाताश्चतुर्थस्यात्पुंशु कं कृच्छ्रं च पंचमं॥ विट्कृ
 क्षं सप्तमारया तं घातकृच्छ्रं च सप्तमं १ अष्टमं चाश्वरी कृच्छ्रं चतुर्थी चाश्वरी मता॥
 वातात्पित्तात्कफात्पुंशु कात्तु तथा मेहाश्च विंशतिः २ इक्षुमेहः स्फुरामेहः पिष्टमेह
 श्वसांडकः॥ शुक्रमेहोदकास्थोचलालामेहश्च शीतकः ३ शिकताद्वशनेर्मेहाद
 शैते कफसंभवाः॥ मष्टारव्यहरिद्राक्षौ नीलमेहश्च रक्तकः ४ कृच्छ्रमेह क्षरामेहः ष
 डैते पित्तसंभवाः॥ हस्तिमेहो वसामेहो मज्जामेहो मधुप्रस्रः ५ चत्वारो वातजामेहा
 इति मेहाश्च विंशतिः॥ सोमरोगस्तथान्येकप्रमेहपिट्टिकादश ६ चत्वारो वातजामे
 हा इति मेहाश्च विंशतिः॥ विदधश्च दशौ तास्यः पिट्टिकामेहसंभवाः॥ मेदोषदोषस्तथा

इत्युक्तं ब्रंगलक्षणं ॥ विस्फोटशुद्धरोगेषु तेष्टथापरिकीर्तिताः ॥ ३७ ॥ दृश्यकदोषे
स्त्रयोद्वंद्वेस्त्रिविधासप्तमोसृजः ॥ अष्टमः संनिपातेन शुद्धरुक्कसमसूरिका ॥ ३८ ॥
चतुर्दशप्रकारेण त्रिभिर्दोषैः स्त्रिधाचसा ॥ द्वंद्वजात्रिविधाप्रोक्ता संनिपातेन सप्तमी ॥
॥ ३९ ॥ अष्टमी त्वगताज्ञेयारक्तजानयमीस्मृता ॥ दशमीः स संजाता चतुस्रो न्याश्चदु
स्तराः ॥ ४० ॥ अदोस्त्रिमज्जशुक्लशुद्धरोगाद्वतीरिताः ॥ विसर्पैरोगोनवधावातपि
तकफैस्त्रिधा ॥ ४१ ॥ त्रिधाचद्वंद्वभेदेन संनिपातेन सप्तमः ॥ अष्टमो वद्विदाहेन नव
मश्वाभिघातजः ॥ ४२ ॥ तथैकश्लेष्मपित्ताभ्यामुदरः परिकीर्तितः ॥ वातपित्तेन चैक
रुक् शीतपित्तायमस्मृतः ॥ ४३ ॥ अस्त्रपित्तंतथाप्रोक्तं वातेन श्लेष्मणा तथा ॥ तृतीयं
श्लेष्मवाताभ्यां वातरक्ततथाष्टथा ॥ ४४ ॥ वाताधिक्येनेपित्तश्च कफादोषत्रयेण च ॥ रक्ता
धिक्येन दोषाणां द्वंद्वेन विविधस्मृतः ॥ ४५ ॥ अशीतिर्वीतजारोगाः कथ्यंते मुनिभाषि

ताः॥ आक्षेपको हनुस्तंभोऽरुःस्तंभः शिरोग्रहः॥ ४६॥ बाह्योयामोत्तरायामः पा
 र्श्वशूलं कटिग्रहः॥ दंजयतानकः खल्वी जिह्वास्तंभस्तथा दितः॥ ४७॥ पक्षघातः क्रो
 षशीर्षं अन्त्योस्तंभचपंगुताः॥ कपापखंजतां लूनी प्रतिलूनीति खंजता॥ ४८॥ पादहर्षो
 गृध्रशीर्षविश्वाची चावबाहुकः॥ अपता मोचणां यामो वातकं षोपतंचकः॥ ४९॥ अंगभे
 दोंगशोषश्च ममणत्वं च कलुता॥ प्रतिलिला छिलिका च वामनत्वं च कुञ्जता॥ ५०॥ अंग
 पीडांगशूलं च संकोचस्तंभरुक्षता॥ अंगभंभा गो गवि च शो किंशो बहुविक्रता ५१
 मूकत्वमपि ज्वंभास्यादत्युद्गारो च कूननं॥ वातप्रवृत्तिस्फुरणं शिराणां पूरणं तथा ५२
 कं पः कोष्णं श्वालाच प्रलापः क्षिप्रमूचता॥ निद्रानाशः दनाशो दुर्बलत्वं बलक्षयः॥
 ॥ ५३॥ अतिप्रवृत्तिः शुक्रस्य कार्शनाशश्चरेतसः॥ अनवस्थितचित्तत्वं काठिन्यं विर
 सायताः॥ ५४॥ शङ्खाज्ञता प्रसृप्तिश्च गंधाज्ञत्वं दशः क्षयः॥ अथ दित्तपवारोगा

ता ॥ ६४ ॥ अथैतन्यं च गदिता विंशति श्लेषजागदा ॥ रक्तस्य च दश प्रोक्ता व्याधयः
 स्तेषु गौरवैः ॥ ६५ ॥ रक्तमंडलकारकं नेत्रत्वं रक्तमूत्रता ॥ रक्तक्षीवनतारक्ता पिंडका
 नां च दर्शनं ॥ ६६ ॥ वृद्धं च पूतिगंधत्वं पीडापाकश्च जायते ॥ चतुःसप्ततिसंख्याता
 मुखरोगास्तथोदिता ॥ ६७ ॥ तेष्वष्ट रोगा गणिता एकादशमिता बुधैः ॥ वातपित्तकफै
 स्त्रेधा विदोषै रसजा तथा ॥ ६८ ॥ क्षतं मांसार्बुदं चैव खंडोष्ठश्च तथा र्बुदं ॥ मेदोर्बु
 दं चार्बुदं च रोगा एकादशोष्टजाः ॥ ६९ ॥ दंत रोगा दश ख्याता दालनः कृमिदंतकः ॥
 दंतहर्षः करालश्च दंतशालश्च शर्करा ॥ ७० ॥ अधिदंतः श्यावदंतो दंतमेदः कण
 लिका ॥ तथा त्रयोदशमिता दंतमूलामयासृताः ॥ ७१ ॥ शीता दोषकुशोदौ तु दंतवि
 द्धिपुष्पदौ ॥ अधिमांसो विदर्भश्च महास्रस्तिरसौ स्तिरो ७२ तेष्वेव गतयः पं
 च वातापित्ता कफादपि ॥ संनिपातगतश्चान्यारक्तनाडी च पंचमी ॥ ७३ ॥ तथा

श्वत्वारिंशदिहोदितः ॥ ५५ ॥ धूमोद्गारोविहास्यादृष्ट्यांगत्वं मतिभ्रमः ॥ कांतिहानिः
कंठशोषो मुखशोषोऽप्यशुक्लता ५६ ॥ तिकास्यताम्लवक्त्रं श्वेदश्रावो गपाकृता ॥
कुमोहदितवर्णत्वं अतृप्तिः पीतकार्यता ॥ ५७ ॥ रक्तदोषो गदहणं लोहगंधस्य तात
था ॥ दोर्गधिपीतमूत्रत्वं मरतिः पीतविट् - का ॥ ५८ ॥ पीतावलोकनं पीतनेत्रता पीत
दंतता ॥ शीतेष्ठा पीतनखतालैजो द्वेषोऽप्यनिद्रता ॥ ५९ ॥ कोपश्चगात्रसादश्च भिन्न
विट्कत्वमंधता ॥ उष्णोऽसत्त्वमुष्णत्वं मूत्रस्य च मलस्य च ॥ ६० ॥ तमसो दर्शनं पीतमं
उलानां च दर्शनं ॥ निःसत्त्वं चापि पित्तस्य च त्वारिंशत्तूदसूताः ॥ ६१ ॥ कफस्य विंशतिं
प्रोक्ता रोगास्तत्राति निद्रता ॥ गौरवं मुखमाधुर्यं मुखलेपः प्रसेकता ॥ ६२ ॥ श्वेताव
लोकनं श्वेतविट्कत्वं श्वेतमूत्रता ॥ श्वेतांगवर्णता शैत्यमूछेष्ठा तिक्रकामता ॥ ६३ ॥
मलाधिक्यं च शुक्लसावाहुल्यं बहु मूत्रता ॥ आलस्यं मंदबुद्धित्वं तृप्तिः - घघरे

कर्णार्शः कर्णहल्लिरा ॥ ८२ ॥ बाधिर्यतद्विकाकंजूः शकुली कृमिकर्णकः ॥ कर्ण
 नाहा प्रतीनाहः इत्यष्टादशकर्णजाः ॥ ८३ ॥ कर्णपाली समुद्रतारोगाः सप्तद्व
 होदिताः ॥ उत्पादुपाली शोषौ च विदारी दुखवर्धनः ॥ ८४ ॥ परिपोटश्च लोही च
 पण्डली चेतिसंस्तृताः ॥ कर्णमूलामयाः पंचवातात्पित्तात्कफादपि ॥ ८५ ॥ संनि
 पाताच्च रक्ताच्च तथा नासाश्च वागदः ॥ अष्टादशैव संख्याता प्रतियया यस्तु तेष्वपि ॥
 ॥ ८६ ॥ वातात्पित्तात्कफाद्वक्त्रात्संनिपातेन पंचमः ॥ अपानस्यात्पूतिना शोनासा
 शोभश्च शुभवः ॥ ८७ ॥ नासानाहः पूतिरक्तमर्बुदं दुष्टपीनसं ॥ नासा शोषो प्राण
 पाकः पुटवस्त्राच्च दीप्तयः ॥ ८८ ॥ तथा दश शिरो रोगावातेनार्धावभेदकः ॥ शि
 रस्तापश्च वातेन पित्तपीडात्तृतीयकः ॥ ८९ ॥ चतुर्थः कफजा षष्ठी रक्तजा सं
 निपातजा ॥ सूर्यावर्ता छिरः पाकात्तृकिमिभिः शर्वकेन च ॥ ९० ॥ तथा कपाल

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

२३ मोवाधिमांसा मर्धस्तार्य मोचपिष्टकः ॥ शिराद्याः पितृकश्चैव कफाग्रिंथितकोर्जुनः ॥
 ॥ १०० ॥ ॥ ४०० ॥ स्नातीयामाधिमांसः स्यात्तूडतिश्रुक्कुगतागदाः ॥ तथा कृच्छ्रसमु
 दूताः पंचरोगाः प्रकीर्तिताः ॥ १ ॥ सिद्धश्रुक् शिरः श्रुक् क्षतः श्रुक् तथांजिका ॥ शि
 रासंगश्च सर्वे पिशोका कृच्छ्रगतागदा ॥ २ ॥ काचं वषट्पिधं ज्ञेयं वातापित्तात्कफाद
 पि ॥ संनिपाताच्चरक्ताश्च षष्ठं संसर्गसंभवं ॥ ३ ॥ तिमिराणि षडेव स्फः वातपित्त
 कफैस्त्रिधा ॥ संसर्गेण चरक्तेन षष्ठं स्यात्संनिपाततः ॥ ४ ॥ लिंगनाशः सप्तधा स्या
 तूवातापित्तात्कफेन च ॥ विदोषैरुपसर्गाणिरक्तेन स्याच्च सप्तमः ॥ ५ ॥ अष्टधा दृ
 ष्टिरोगा स्फः स्तेषु पित्तविदग्धकं ॥ आम्लपित्तं विदग्धं बलथैवोष्ठाविदग्धकं ॥ ६ ॥
 कुक्षं लांध्यं धूसं रांध्यं रांध्यं हृत्स्वदृष्टिकं ॥ गंभीरदृष्टिरत्येतैरोगाः दृष्टिगताः स
 ताः ॥ ७ ॥ चत्वारश्चाधिमांसास्फवातपित्तकफैस्तजं ॥ अश्वं धांश्च चत्वारो

रोगास्य न वते पूषशीर्षकं ॥ अरुंषका विद्विधश्च दारुणं पितृकार्यं दं ॥ ९१ ॥ इंदुप्र
च खिलति पलितं चेतितेन व ॥ तथानेच भवाख्याता चतुर्न वति चामयाः ॥ ९२ ॥ तेषु
वर्त्मगदा प्रोक्ता चतुर्विंशति सिद्धिताः ॥ कृच्छ्रोन्मीलः पक्षघातः कफोक्लिष्टश्च लाहताः
॥ ९३ ॥ लघ्निमेषः कर्दमश्च रक्तोक्लिष्टः कुक्कणकं ॥ पक्ष्माशीः पक्ष्मरोगश्च पतोक्लिष्ट
श्च पोथकी ॥ ९४ ॥ श्लिष्टवर्त्मा च खड्गलं पक्ष्मौत्संगस्तथा बुद्धं ॥ कुंभिकां सिकतावर्त्मा
लघुणो जननामिका ॥ ९५ ॥ कर्दमश्या च वर्त्मा च विमवर्त्मा तथा लजी ॥ उक्लिष्टवर्मे
तिगदाः प्रोक्ता वर्त्मा समुद्रवाः ॥ ९६ ॥ नेचसंधि समुद्रतान वरोगा प्रकीर्तिताः ॥ ज
लश्रावकफाश्रावोरक्तश्रावश्च मार्वणी ॥ ९७ ॥ पूयः श्रावः किमिग्रंथिरुपनाहस्तथा
लसी ॥ पूया लस इति प्रोक्ता रागानयनसंधिजाः ॥ ९८ ॥ तथा शिरागतारोगा बु
धैः प्रोक्ता च यो दशः ॥ शिरोत्पातः शिराहर्षः शिरोजालश्च शुक्तिका ॥ ९९ ॥ शुक्ला

रक्तदोषे स्त्रिभिः स्त्रिधा ॥ ८ ॥ सर्वा हि रोगाश्चाष्टौ स्फः तेषु वातपित्तकफैः ॥ अल्पशो
भोगो वातस्तथा पाकात्पयः स्मृतः ॥ ९ ॥ शुष्कक्षिपाकश्च तथा शोको कोषित एव
च ॥ हताग्निमंत इत्येते रोगाः सर्वा हि संभवाः ॥ १० ॥ पुंस्त्वं दोषस्तु पंचैव प्रोक्तास्तत्रैश
कस्मृतः ॥ अशक्यं चैव कुंभीकः सगंधी षंड संज्ञतः ॥ ११ ॥ शुक्लदोषास्तथाष्टौ स्फः
वातात्पित्तात्कफेन च ॥ कुणपश्चैव वाताभ्यां पूयाभ्यां च पित्ततः ॥ १२ ॥ क्षीणं च वा
तपित्ताभ्यां ग्रंथिश्च श्लेष्मपित्ततः ॥ मलाभं सन्निपाताच्च शुक्लदोषा इतीरितं ॥ १३ ॥
अथ स्त्रीरोगनामानि प्रोच्यंते पूर्वशास्त्रतः ॥ अष्टावर्त्तवदोषा स्फः वातपित्तकफै
स्त्रिधा ॥ १४ ॥ पूयाभं कुणपग्रंथिः क्षीणं मलसमंतथा ॥ तथा च रक्तघट्टं च लुर्विध
मुदाहृतं ॥ १५ ॥ वातपित्तकफैश्चेधान्वत्तु र्यसंनिपातितः ॥ विंशतिर्यो निरोगा स्फः
वातपित्तकफादपि ॥ १६ ॥ संनिपाताच्च रक्ताच्च लोहितक्षयस्तथा ॥ शुष्काच

वामिनीवैवस्वन्तितांतर्मुखीतथा ॥ १७ ॥ सूचीमुखीविष्णुताजा - - घ्नीचपरिष्णुता ॥
 उपप्लुता प्राक्चरणामहायोनिर्दहता ॥ १८ ॥ कर्णिकाचतिचरणा यो निरोगा इती
 रिता ॥ चतुर्विधं यो निकंदं वा तद्वै कफैस्त्रिधा ॥ १९ ॥ चतुर्थी संनिपातेन तथा ह्योग
 र्बीजागदाः ॥ उपविष्टकगर्भः स्यात्तन्नागोदरसूतः ॥ २० ॥ पक्षलो मूढगर्भश्च विष्कं
 को मूढगर्भकः ॥ जरायुदोषो गर्भस्य पातश्चाष्टमकः सूतः ॥ २१ ॥ पंचैव स्तनरोगा
 र्गः वातपित्ता कफादपि ॥ संनिपातात्तूक्ष्णतैव तथा स्तन्या दुर्वागताः ॥ २२ ॥ बा
 लरोगेषु कथिताः स्त्रीदोषाश्च त्रयसूताः ॥ अदक्षपुरुषोत्पन्नो सपत्नी विहितस्तथा ॥
 ॥ २३ ॥ देवाज्जललतीयस्कृतथा ये सूतिकागदाः ॥ ज्वरादयश्चिकित्सास्ते यथा दोषं
 यथा बलं ॥ २४ ॥ द्वाविंशतिर्बालरोगास्तेषु क्षीरलसाश्च यः ॥ वातापित्ता कफाश्चैव
 दंतोद्भेदश्चतुर्थकः ॥ २५ ॥ दंतघातो दंतशङ्खो कालदंतो हि पूतनं ॥ मुखपाको मुख

स्य जगदपाकोपशीर्षके ॥ २६ ॥ पार्श्वोरुणस्तालुकंठो - - विच्छिन्नं गर्भिकः ॥ रोव
ल्यः ॥ अश्वशः ॥ मूचुकुणकः ॥ २७ ॥ रोदनं वातिगली स्यात्तद्वति द्वाविंशतिस्त
तः ॥ तथा बालग्रहाः स्याताद्वादशैव मुनीश्वरैः ॥ २८ ॥ स्कंदग्रहो विशारदस्यात्स्वग्र
हस्यपिलग्रः ॥ नैगमेषग्रहस्तद्वत्तु शकुनिः शीतपूतना ॥ २९ ॥ मुखमुंडितिका तद्वत्तु
पूतना बांधपूतना ॥ रिवती चैव संख्याता तथा स्यात्शुद्धरेवती ॥ ३० ॥ तथा चरणभेदा
स्पर्कतरकादिका स्तुये ॥ द्विन्वत्वारिंशदुक्तास्ते रोगेष्वेव मुनीश्वरैः ॥ ३१ ॥ द्विषष्टिरो
गभेदास्फः सन्निपाताश्चिन्ताश्च ये ॥ तेपि रोगेषु गुणिता पृथक् प्रोक्तानयेद्वि
त् ॥ ३२ ॥ हीना मिथ्येति योगान्ते ॥ दैवं सदशोदिताः ॥ पंचकर्मसवारोगाः तेपि रो
गेषु संज्ञिका ॥ ३३ ॥ स्नेहस्वेद ॥ द्याधामो गंधर्वा जलतर्पणा ॥ अष्टादशैव यापी
उक्ताश्च रोगेषु लक्षिताः ॥ ३४ ॥ शीतोपद्रव एकस्यादेकश्चोष्णोद्भवो मतः ॥ श

२५ न्योपद्रव एक वक्षारश्चैकं स्मृतस्तथा ॥ ३५ ॥ रूढावरं जंगमं चैव किञ्चिद्विधं च
 विधाविषं ॥ तेषां च कालकूटाद्यैर्न वधा रूढावरं विषं ॥ ३६ ॥ जंगमं च विधाप्रोक्तं
 तत्र लूतांशुजंगमः ॥ हस्त्रिका मूषकाः कीटाः प्रत्येकं चतुर्विधं ॥ ३७ ॥ दृष्टा विषं
 नखविषं बालशृंगास्ति स्मिस्तथा ॥ मूत्रपुरीषाहुकाश्च दृष्टेर्निश्वासस्तथा ॥ ३८ ॥
 लालायास्पर्शस्तद्वत्तथा शंखाविषं मतं ॥ क्वचिद्विधं प्रोक्तं गरजुषी-वि
 दतः ॥ ३९ ॥ सप्तधा तु विषज्ञेयं तथा सप्तोपधा तु के ॥ तथैवोपविषेयश्चैजातं
 सप्तविधं मतं ॥ ४० ॥ तथा सूरण कंदश्च शोफो मल्लातजस्तथा ॥ मदश्चतुर्विधं
 श्रान्त्य पूगर्भाश्च कोद्वेः ॥ ४१ ॥ चतुर्विधो न्योद्व्यापां फलत्वं शूलपत्रजः ॥
 इति प्रसिद्धा गदिता ये किलोपद्रवाश्चुविः ॥ ४२ ॥ असंख्याताप रेधा तु मूल
 जीवादि संभवाः ॥ ॥ इति श्री दामोदरसूतोः शार्ङ्गधरेण विरचिता यां संहिता

यां निदाने रोगगण संख्या ध्यायः षष्ठः ॥ ६ ॥ ॥ इति पूर्वखंडः संपूर्णः ॥ ॥ अ
थातः स्वरसः कल्कः क्वाधश्च हिम फांटकौ ॥ ज्ञेयाः कषायाः पंचैते लघवस्कर्णथो
त्तरं ॥ ६ ॥ ४३ ॥ तेषु स्वरसकल्मशाः ॥ ॥ आहता तत्क्षणा कृष्णा तूद कृष्णा त्सु
पद्मवेतू ॥ वस्त्रनिष्पीडिता यश्च स्वरसोरस उच्यते ॥ ४४ ॥ कुडवं चूर्णितं द्वयं क्षिप्तं
च द्विगुणे जले ॥ अहोरात्रं लिप्तं तस्मात्सर्वे द्वारस उत्तमः ॥ ४५ ॥ आदाय शुष्कं द्वयं
वा स्वरसनामसंभवेतू ॥ जलेष्टगुणिते साध्यं पादशिष्टं च गृह्यते ॥ ४६ ॥ स्वरसस्य
गुरुत्वाच्च पलमर्धं प्रयोजयेतू ॥ निशोषितं चाग्निमिधं फलमाचरं संपिबेत् ॥ ४७ ॥
मधुश्वेता गुडक्षारात् जीरकं लवणं तथा ॥ घृततैलं च चूर्णादीन् कोलमाचानूर
सोक्षिपेत् ॥ ४८ ॥ सयथा ॥ ॥ अमृताय क्षरक्षौद्रः युक्तः सर्वप्रमेहजितू ॥ हरिद्रा
चूर्णयुक्ता वारसधायाः समाक्षिकाः ॥ ४९ ॥ वासकः स्वरसः पेयो वक्त्रनारत्ने पि

तजित् ॥ ज्वरकाश क्षयहराः कामलाश्लेषपित्तहा ॥ ५० ॥ त्रिफलायाः रसक्षौद्रः
 युक्तो दावी रसो यथा ॥ निंबस्यावा गुड्यावा पीतोजयतिकामलाः ॥ ५१ ॥ पीतो
 मरीचचूर्णेन तु लशीपत्रजोरसः ॥ दोषापुष्पी रसो वायिनिहंति विषमज्वरान् ॥ ५२ ॥
 जंघाम्रामलकीनां च पल्लवोत्तोरसो यजेत ॥ मध्वाज्यक्षीरसंयुक्तारक्तातीसार
 मुल्लवणं ॥ ५३ ॥ स्तूलबन्धूलिका पत्ररसः पानाद्यपोहति ॥ सर्वोत्तिसारानूशोना
 ककुटजत्वरसो यथा ॥ ५४ ॥ शार्दूलकः स्वरसः क्षौद्रः युक्तो वृषणवातनुत् ॥ श्वा
 सकालारुचिहंति प्रतिश्यायं विपोहति ॥ ५५ ॥ बीजपूररसः पानात्तु मधुक्षारयु
 तो जयेत् ॥ पार्श्वहृदस्ति शूलानिकोष्ठवाकंचदारुणं ॥ ५६ ॥ शतावरीश्च मधुना
 पित्तः शूलहरो रसः ॥ निशाचूर्णो युतः कन्यारसप्लीहापचीह्वरः ॥ ५७ ॥ अलंबुषा
 याः स्वरसः पीतो र्धूपलमात्रकः ॥ अपचीगंडमालानां कामलायाश्चनाशनः ॥ ५८

शि शिमुंडरः को छो मरिचैरवधूलितः॥ जये सप्त दिनाभ्या सात सूर्यावर्त्त
र्व नेदको॥ ५९॥ ब्राह्मी कू श्मां उष जुं था शं खिनी स्वरसाः पृथक्॥ मधुकुष्ठयुताः
पीताः सर्वोन्मादापहारिणः॥ ६०॥ कू श्मां उ कस्य स्वरसो गुडेन सह योजितः॥ दुष्टको
द्रव संजातं मदं पानाद्य पोहति॥ ६१॥ खज्जादि छिन्न गात्रस्य तत्काल पूरितो व्रणः॥ गां
गेयकी मूलरसैर्जायते गत वेदनाः॥ ६२॥ अथ पुटपाकाः॥ ॥ पुटपंचकस्य कल्कस्य
स्वरसो गृह्यते यतः॥ अतस्तु पुटपाकां नां युक्तिरत्रोच्यते यथा॥ ६३॥ पुटपाकस्य
मात्रेयं लेपस्यो गारवर्णता॥ लेपं च द्विगुलं स्तूलं कुर्याद्वा गुष्ठमात्रकं॥ ६४॥ का
शमरी वटजं वा हि पत्रैर्वैष्टनमुत्तमं॥ पलमात्रो रसो ग्राह्यः कर्षमात्रं मधुक्षिपे
त्॥ ६५॥ कल्कोऽसूणी इवाद्यास्त देया स्वरसवद्धुधैः॥ संयथा॥ ॥ तत्काल कू
ष्ठकुटजत्वचं तदुलवारिणः॥ ६६॥ पिष्टं चतुः पलमितांजं रूपलवविष्टितां॥

सूत्रेण बंधगोधृत पिष्टेन परिबेष्टितां ॥ ६७ ॥ लिप्तां च घनपंकेन गोमये वल्कि
 नादहेतु ॥ अंगारवर्णचमदं दृष्ट्वा वल्किसमुद्धरेत् ॥ ६८ ॥ ततोरसगृहीत्वा च शीतं क्षौ
 द्रयुतं पिबेत् ॥ जयेत्सर्वानतीसारान् — एकचिरो स्थितान् ॥ ६९ ॥ इति कुटजपुटपा
 कः ॥ ॥ कंडितं तडुलपलंजलेष्टगुणिते क्षिपेत् ॥ भावइत्वा जलं ग्राह्यं देयं सर्वत्र क
 र्मेक ॥ ७० ॥ इति तंडुलजलं ॥ ॥ अरलूत्व ककृतश्चैव पुटपाको ग्निदीपनः ॥ मधुमे
 चरसाभ्यां च युक्तं सर्वातिसारनुत् ॥ ७१ ॥ इति अरलू पुटपाकः ॥ ॥ न्यग्रोधादेश्च
 कल्केन पूरयेत्तैरतिरिः ॥ निरंगमुदरं सम्यक् पुटपाकेन सप्तचेत् ॥ ७२ ॥ तत्क
 ल्कस्य रसः क्षौद्रयुक्तः सर्वातिसारनुत् ॥ इति न्यग्रोधतिरि पुटपाकः ॥ ७३ ॥ पु
 टपाकेन विषचेत्सपक्वं दाडिमीफलं ॥ तद्रसो मधुना युक्तो सर्वातिसारनाशनः ॥
 ॥ ७४ ॥ इति दाडिमी पुटपाकः ॥ ॥ बीजपूराम्रजंबूनां पल्लवानिजटाष्टयुक् ॥

२८ लजैः ॥ विपये पुटपाकेन इत्युटपाकेन पाचयेत् ॥ ८२ ॥ सः क्षौद्रं संयुतः ॥
 ॥ ८३ ॥ आमवातसमुद्भूतो पीडं जयति दुस्तरं ॥ इति द्वितीयं शुंठी पुटपाकः ॥
 सौरणं कंदमाहाय पुटपाकेन पाचयेत् ॥ ८४ ॥ सतैल लवणस्तस्य सश्वासो वि
 कासनुत् ॥ सरावसे पुटे दग्धं शृंगं हरिणजं पिबेत् ॥ ८५ ॥ गवेन सर्पिषा स्मृष्टं ह
 द्यं न स्यति ध्रुवं ॥ इति मृगशृंग पुटपाकः ॥ ८६ ॥ इति श्री दामोदरसूनुः शां
 धरेण विरचितायां संहितायां चिकित्सास्थाने स्वरसादिकल्पनाध्यायः सप्तमः
 ॥ ८७ ॥ अथ काथकल्पनामाह ॥ पानीयषोडशगुणं क्षणे इवापलेक्षि
 पेत् ॥ मत्पात्रे काथयेत् ग्राह्यं अक्षमांशावशेषितं ॥ ८८ ॥ तज्जलं पायपेधीमानू
 कोष्ठमृद्धग्निसापितं ॥ श्रुतः काथः कषायश्च निर्यूहः सन्निगद्यते ॥ ८९ ॥ आ २८
 हास्तराजपाकेन संजाते द्विपलोन्मितं ॥ दध्वैद्योपदेशेन पिबेत् काथं स्फपा

वितं ॥ ९० ॥ काथौ क्षिपेत् सितामांशौ चतुर्थीष्टमषोडशौ ॥ वातपित्तकफांतं के
 विपरीतं मधुसूतं ॥ ९१ ॥ जीरकं गुग्गुलुक्षारं लवणं च शिलाजितु ॥ हिं गु वि कटुकं
 वैच काथे शाणो न्मिता नू क्षिपेत् ॥ ९२ ॥ क्षीरं घृतं गुडं तैलं मूत्रं चान्यद्वतथा ॥ पक्वं
 चूर्णं धिकं काथे निक्षिपेत् कर्पसं ॥ ९३ ॥ सयथा ॥ गुडूची न्यधान्यकारिष्ठपत्र
 कारक्तचंदनैः ॥ गुडूचादिगुणः काथः सर्वज्वरहरस्मृतः ॥ ९४ ॥ दीपनो दाहहृल्ला
 सतृष्णाच्छर्शारुचिं जयेत् ॥ इति गुडूचादिकाथः ॥ गुडूची पिप्पली मूलनागरैपा
 चनं स्रुते ॥ तद्यातू वातज्वरे पूर्णं लिंगं सप्तमवासरे ॥ ९५ ॥ इति गुडूचादिपाचनं वात
 ज्वरे ॥ शालिपर्णी बिलाबिल्वधान्यगोक्षरकं तथा ॥ आसां काथं पिबेत् सोष्ठं तीव्र
 वातज्वरं छिदं ॥ ९६ ॥ इति शालिपर्णीदिकाथः ॥ ककूलं इयवापाठातिका
 सुतैः सतंजलं पाचनं सामं हि स्यात् तीव्रे पित्तज्वरे नृणां ॥ ९७ ॥ X काश्मी

72

72

विपचेत्पुटपाकेन शोडयुक्तश्चतुस्रः ॥ ७५ ॥ छर्दिन्निवारयेत्तूघोरां सर्वदोषसमु
द्भवां ॥ इति पल्लवपुटपाकः ॥ ॥ पिष्टानां वृषपत्राणां पुटपाकरसो हिमः ॥ ७६ ॥ मधु
युक्तोजयेदक्तः पित्तकासज्वरानूजयेत् ॥ इति वासापुटपाकः ॥ पत्रे तूक्ष्णद्रासपत्रां
गां पटुपाकेन ॥ इमः ॥ ७७ ॥ पिप्पली चूर्णं संयुक्तः कासश्वासकफापहं ॥ इति क्षुद्रा
कटंकारी पुटपाकः ॥ बिभीतकफलं किंचित् घृतेनाभ्यज्य लेपयेत् ॥ गोधूमपिष्टनां
गारैः विपचेत्पुटपाकवत् ॥ ७८ ॥ ततः पक्वं समुद्धृत्य त्वं चतस्य मुखे क्षिपेत् ॥ का
सश्वासप्रतिश्वात्सीयः स्वरभंगानूजयेत्ततः ॥ ७९ ॥ इति बिभीतकपुटपाकः ॥ चूर्णं
किंचित् घृताभ्यक्तं शुद्धा एरंडजैर्दले ॥ वेष्टितं पुटपाकेन विपचेन्नंदवर्द्धना ॥
॥ ८० ॥ ततः उद्धृत्य चूर्णं ग्राह्यं प्रातः शितासमं ॥ तेन यांति समं पीडा अमाती
सारसंश्रवा ॥ ८१ ॥ इति शुद्धी पुटपाकः ॥ ॥ शुद्धी कल्कं विनिक्षिप्य रसैरंडते

३० शालिपर्णी हृदिपर्णी हृत्तुल्यगोक्षरैः ॥ ८॥ बिल्वाग्निमंथशोनाकः काश्मरी पा
 दलायुते ॥ दशमूली सितारव्यातकश्चित्तं तज्जिलं पिबेत् ॥ ९॥ पिप्पली चूर्णसंयुक्तं वा
 तश्लेष्महरं परं ॥ संनिपातज्वरहरं सूतिकादोषनाशनं ॥ १०॥ शाखाशैत्यं भ्रमश्वेदः
 कासश्वासविपाकतुल्य ॥ हृत्कंठग्रहपाश्वीतिलं दामस्तकशूलहृत् ॥ ११॥ ॥ इति दश
 मूलं संनिपातज्वरे ॥ ॥ अमया मुस्तधान्याकरं रक्तचंदनपद्मकैः ॥ वासाकेंद्रयवोशी
 रगुडूची कृतमालकैः ॥ १२॥ पाठानागरतिक्ताभिः पिप्पली चूर्णयुक्तं ॥ विवे
 त्रिदोषज्वरजित् पिपासादाहकासनुत् ॥ १३॥ प्रलापश्वासतंडाघ्नं दीपनं पाचनं प
 व ॥ विष्णुचानिलविष्टं भौमी शोषारुचिच्छिदं ॥ १४॥ ॥ इति अमयादिसंनिपात
 ज्वरे ॥ ॥ किरातकटुकामुस्तधान्येन्द्रयवनागरेः ॥ १४॥ दशमूचमहादारुगज
 पिप्पलीका युतेः ॥ कृतः कषायः पार्श्वीतिसंनिपातज्वरं जयेत् ॥ १५॥ कासश्वास

वमं हेरकातं तंडाहृद्ग्रहनाशनः ॥ इति अष्टादशांगकायः ॥ ॥ कक्कलांबुदभा
 दूरीभैः धान्यारोहिषपर्पटैः ॥ १६॥ वचाहरीतकी शृंगोदेवदारुमहौषधैः ॥ कायः का
 संज्वरं हंति श्वासाश्चेष्टगलेग्रहात् ॥ १७॥ ॥ इति कलादिः ॥ ॥ काथोजीर्णज्वरा
 नूहंति गुडूचां पिप्पलीं युतः ॥ यथा पर्पटजः काथः पित्तज्वरहरः परः ॥ १८॥ नि
 दग्धिका मृताशुंठी कषायपाययेद्विषकु ॥ पिप्पली चूर्णसंयुक्तं श्वासकासाधि
 तापहं ॥ १९॥ पीनसारुचिवैश्वर्यः शूलजीर्णज्वरच्छिदं ॥ इति निदग्धिका चूर्णजी
 र्णज्वरे ॥ ॥ क्षुद्राधान्यकशुंठी भिगुडूची मुस्तपद्मकैः ॥ २०॥ रक्तचंदनमूनिवप
 टी लवणपौष्करैः ॥ कटुकेंद्रयवारिष्ठभाउर्पपर्पटकैः समैः ॥ २१॥ काथं प्रोतर्नि
 षेवेत सर्वशीतज्वरच्छिदं ॥ इति हृत्तुल्यक्षुद्रादिशीतज्वरे ॥ ॥ मुस्ताक्षुद्रा मृताशुं
 ठी धात्री काथः समादिता ॥ २२॥ ॥ पिप्पली चूर्णसंयुक्तो विषमज्वरनाशनः ॥ इ

३१ तिमुस्तादि विषाज्वरे ॥ ॥ पटोलविफलानिंबादिशाखायाकवासकैः ॥ २३ ॥ काथः
 शितामययुताजयेदेकाहिकज्वरे ॥ ॥ इति पटोलादि एकाहिकज्वरे ॥ ॥ गुडूचीधान्य
 मुस्ताभिः चंदनोशीरपद्मकैः ॥ २४ ॥ कृतं कायं पिबेत्क्षौद्रं शितायुक्तं ज्वरातुरः ॥ त
 तीयज्वरनाशाय तृष्णाह निवारणं ॥ २५ ॥ इति गुडूच्यादितृतीयज्वरे ॥ देवदारु
 शिवावासाशालिपर्णिमहोषधौः ॥ धात्रीयुक्तः स तं शीतं वाद्यान्मधु शितायुक्तं २६
 चातुर्थिकज्वरे वासे कासे मंदानले तथा ॥ ॥ इति देवदार्यादिचातुर्थिकज्वरे ॥ ॥
 गुडूचीधान्यगोशीरशुंठीवालकपर्पटैः ॥ २७ ॥ विल्वप्रतिविषापाठारक्तचंद
 नवल्कैः ॥ किरासमुस्तोदयवैः कथिताशिशिरं पिबेत् ॥ २८ ॥ सक्षौद्रं सक्तपित्त
 द्वां ज्वरातीक्ष्णं शर्म ॥ इति बृहद्गुडूच्यादिज्वराति सारे ॥ ॥ नागरं कुटजासु ३१
 लामगं ॥ २९ ॥ एभिः कृतं पिबेत्काथं ज्वरातीसारनाशनं ॥ इ

न्यतल्लं कृतज्वरे ॥ १ ॥ ॥ इति पटोलादि काथः ॥ ॥ पर्पटाष्टमृताविश्वाकै
 लैः स तं ज्वरे ॥ पंचतंडुमिदं ज्वरातुरं वातपित्तज्वरापहं ॥ २ ॥ ॥ इति पंचमृदका
 थः ॥ ॥ कृताशुंठीगुडूचीनोकषायः पौष्करस्य च ॥ कफवाताधिके पेथीज्वरे वापि
 त्रिदोषजैः ॥ ३ ॥ कासश्वासारुचिकरे पार्श्वशूलविधायनी ॥ ॥ इति लघुक्षुद्रादि
 काथः ॥ ॥ अरुग्धकणामूलं मुस्ततिकाभयाकृतः ॥ ४ ॥ काथः क्षमयति क्षिप्रं
 ज्वरं वातकफोद्धवं ॥ इति आमशूले प्रशमनो मेदीदीपनपाचनः ॥ ॥ इति रग्वधादि
 काथः ॥ ॥ अमृता रिष्टकटुकामुस्तं दयवनागरैः ॥ ५ ॥ पटोलचंदनाभ्यां च पिप्पलीनू
 र्णयुक्तं सतः ॥ अमृताष्टकमेतच्च पित्तश्लेष्मज्वरापहं ॥ ६ ॥ छर्दिरोचकहृत्लासदा
 हलक्षानिवारणं ॥ ॥ इति अमृताष्टकं ॥ ॥ कंदकारीद्वयं शुंठीधान्यकं सरदारुच
 एभिस्तं पाचनं चालू सर्वज्वरविनाशनं ॥ ॥ इति कंदकारीद्वयपाचनं सर्वज्वरेषु ॥

सतंशीतं शिशुभ्यः क्षौद्रसंयुतं ॥ प्रदधः इव लेहं वा सर्वातीसारशोतेये ॥ ३८ ॥ इति
 धातुकादि ॥ ॥ शालिपर्णश्चिलाबिल्वधान्यः शृंठी कृतः सतः ॥ आधानशूलस
 हितां वातजां ग्रहणीं जयेत् ॥ ३९ ॥ ॥ इति शालिपर्ण्यादि ॥ ॥ गुड्यातिविषाशृंठीमु
 स्तैः कायः कृतो जयेत् ॥ आमानुसक्तो ग्रहणी ग्राही पाचन दीपनः ॥ ४० ॥ इति चातुर्भ
 र्दं ॥ ॥ यवधान्यपटोलानां कायः स क्षौद्रशर्करां ॥ योज्यं छर्द्यति सारेषु बिल्वाम्रास्ति
 भवं तथा ॥ ४१ ॥ विफलदेवदारुश्च मुस्ता मूषक कर्णिका ॥ शीगुरेतैः कृतः कायः पि
 पलीचूर्णसंयुतः ॥ ४२ ॥ विडंगचूर्णयुक्तश्च किमिद्रः किमिरोगहः ॥ फलत्रिकामृ
 तातिक्ता त्रिदके रातवांसकैः ॥ ४३ ॥ जयेन्मधुयुतः कायः कामला पांडुता तथा ॥ इति
 विफलिकादि कायः ॥ ॥ पुनर्नवाभयानि बाह्यातीक्षा पटोलकैः ॥ ४४ ॥ गुडवीनाग
 रयुतैः शोणो मूत्रसंयुतः ॥ पांडुका सोदरश्वासं शूलं सर्वांगशोफहा ॥ ४५ ॥ इति पु

इति नागः दिव्यसप्तिसारे ॥ ॥ धान्यबालक विल्वनागरैः साधितं जलं ॥ ३० ॥ आ
मशूलहृंग्राहि क्षीपनं पाचनं परं ॥ इति धान्यपंचकं ॥ ॥ धान्यनागरजः काथः पा
चनो दीपनस्तथा ॥ ३१ ॥ एरंडमूलयुक्तश्च जयेदामांति लंघ्यार्थं ॥ ॥ इति धान्यनाग
रं ॥ ॥ वत्सकातिविषं बिल्वं मुस्ताबालकजः स्तं ॥ ३२ ॥ अतीसारं जयेत्सामं विरजं रक्त
मूलहृत् ॥ ॥ इति वत्सकादिः ॥ ॥ कुटजातिविषापाठाधातकीलोध्रमुस्तकैः ॥ ३३ ॥ झी
बेरदाडिमैर्युक्तः कृतः काथः समाक्षिकः ॥ पेयो मोचरसेनैव कुटजाष्टकसंक्षिकः ॥
॥ ३४ ॥ अतीसारानूजयेद्वाहं रक्तशूलामुदस्तरात् ॥ ॥ इति कुटजाष्टकं ॥ ॥ झीबेधरात
कीरोधपाठालज्जालवत्सकैः ॥ ३५ ॥ धान्यकातिविषामुस्तगुडूची बिल्वनागरैः ॥ कृतः
कषायः शमयेदतीसारं विरोधितं ॥ ३६ ॥ अरोचकामशूलास्वकेज्वरघ्नः पाचनस्तं ॥
॥ ॥ इति झीबेरादिः ॥ ॥ धातुर्कबिल्वरोधाणि बालकंगजपिप्पली ॥ ३७ ॥ एभिः कृतं

३३ रास्नामलादारुनागरैरंजंस्तं ॥ ॥ सप्तधातुगतेवातेसामेसर्वांगगेपिबेत् ॥ ५४ ॥
 ॥ ॥ इतिरास्नापंचके ॥ ॥ रास्नागोक्षरैरंजः देवदारुपुनर्नवा ॥ गुडूच्यारग्वधश्चै
 वकाथमेघांविपाचयेत् ॥ ५५ ॥ शृंठीचूर्णेनसंयुक्तेपिबेजेघाकटीगृहे ॥ पाश्वृष्टो
 रुपीश्यामामवातेस्तुस्तरे ॥ ५६ ॥ इतिरास्नासप्तकं ॥ ॥ रास्नाद्विगुणभागास्यादेक
 भागास्तनःपरा ॥ धन्वयासबलैरंजोदेवदारुसठीवच ॥ ५७ ॥ वासकोनागरंपथ्यात्
 चसुस्तेपुनर्नवा ॥ गुडूचीद्विद्वदारुश्चशतपुष्याचक्षौगोक्षरः ॥ ५८ ॥ अश्वगंधापति
 विषाकृतमालशतावरी ॥ कृष्णसहचरश्चैवधान्यकंनृहतीद्वयं ॥ ५९ ॥ एभिः कृतं
 पिबेत्काथंशृंठीचूर्णेनसंयुतं ॥ कृष्णचूर्णेनवाचाथराजगुग्गुलनाथवा ॥ ६० ॥ अ
 जामोहादिनावापितैलमेरंजनेनवा ॥ सर्वांगकंपेकुञ्जत्वेपक्षघातेचबाहुके ॥ ६१ ॥
 अत्रहृत्तथाध्मानेजंघाजानुगदेहिने ॥ शुक्रामयेमेंदुरोगेबंधाया न्यामयेषु ६२

महारास्नादिराख्यातो ब्रह्मणागर्भकारणं ॥ इतिमहारास्नादिकाथः ॥ ॥ एरंजोबी
 जपूरश्चगोक्षरंनृहतीद्वयं ॥ ६३ ॥ अशमभेदस्तथाविल्वंएतन्मूलेः कृतस्तनः ॥ ॥
 एरंजतैलहिग्वाद्यौयवक्षारंसंघवे ॥ ६४ ॥ स्तनस्कंधकटीमेढुहृदयास्त्रां व्यथां
 जयेत् ॥ इति एरंजसप्तका ॥ ॥ नागरैरंज्योः काथः काथद्वंद्वजवस्यचा ॥ ६५ ॥ हिं
 गुसौवर्चलोपेतेवातशूलनिवारणः ॥ त्रिफलारग्वधः काथः शर्कराक्षौद्रसंयुतः
 ॥ ६६ ॥ रक्तपित्तहराहापित्तशूलनिवारणः ॥ ६७ ॥ एरंजमूलं द्विपलंजलेषुगु
 णितेपिबेत् ॥ तत्र काथो यावश्काथः पार्श्वहृत्फेफशूलहा ॥ ६८ ॥ दशमूलक
 तः काथः यवक्षारसंघवे ॥ हृद्दोगुग्गुलमशूलानिकासंश्वासं चनाशयेत् ॥
 ॥ ७० ॥ हरीतकीदुगलंभीकृतमालकगोक्षरैः ॥ पाषाणभेदसहितैः का
 थोमाक्षिकसंयुतैः ॥ ७१ ॥ विबधे मूत्ररुद्धेचसंज्ञाहेसरुजेहितः ॥ इतिह

शीतकादि॥ ॥ विलुंतेरेहसर्वंदाकासोसहचरचयं॥ ७२॥ कुशद्वयं तलोमं
 जीवलपुष्पोमिमंथकः॥ मूर्वापाषाणमेदश्चशोकोनाकोगोक्षरस्तथा॥ ७३॥
 अपामार्गश्चकसलं ब्रह्मीचेतिगणोवरः॥ वीरतर्योदिरित्यक्तः शर्कराश्मरिक्त
 छुहा॥ ७४॥ मूत्रघातं वायुरोगानूनाशयेतिखिलानपि॥ इतिवीरतर्वादि॥ ॥
 एलामधूकगोकंदरेणुकैरंडवासकाः॥ ७५॥ कृच्छ्राश्ममेदसिहिताः काथएष्य
 कसाधितः॥ तिलाजलुयुतः पेयः शर्कराश्मरिक्तछुहा॥ ७६॥ इति एलादि॥ ॥
 समूलैर्गोक्षरकाथो शितामः क्षिकसंयुतः॥ नाशयेन्मूत्रकृच्छ्रापितथाचो
 क्कातश्चरुः॥ ७७॥ देवदार्याह्वदारुणांकाथः शौदेणमेहहाः॥ वत्सकविफ
 लादिः॥ बीजकजस्तथा॥ ७८॥ फलचिकाह्वदार्वाणां विशालायाः स्त
 तं॥ ७९॥ कल्कयुतं सर्वप्रमेहविमिहत्रये॥ ८०॥ इतिफलनिकादि॥

नर्नबादि॥ ॥ वासाक्षुद्राभयाकाथः पीतंसक्षौद्रशर्करः॥ निहंतिरक्त
 पित्तानिश्वासकासानूकदारुणानू॥ ८६॥ रक्तपित्तंक्षयंकासेश्लेष्मपित्तंज्वरं
 तथा॥ केवलोलामकः काथः पित्तंशौकेणनाशयेत्॥ ८७॥ वासाक्षौद्रामता
 काथः शौदेणज्वरकासह॥ कासघ्नः पित्तलीचूर्णयुक्तः क्षुद्रास्तस्तथा॥ ८८॥
 क्षुद्राकटुकवासाभिः नागरेणसाधितः॥ काथः पौष्करचूर्णाद्यः श्वासाका
 सेनिवारयेत्॥ ८९॥ रेणुकापिपालीकाथो हिंगुकल्केनसंयुतः॥ पानादेवहिषं
 वापिहिकानाशयतिक्षिणानू॥ ९०॥ कवलोवासकः काथः पीतः शौदेणनाश
 येत्॥ वासाक्षौद्रामताकाथः शौदेणज्वरकासह॥ ९१॥ बिल्वत्वचोगुड्यावा
 काथः शौदेणसंयुतः॥ जयेत्रिदोषजांछर्दिपपटः पित्तजांतथा॥ ९२॥ हिंगुपु
 ष्करचूर्णोक्षौद्राश्मजसजेजयेत्॥ गंधर्वाकेवलकाथः लिगुडीपत्रजस्तथा॥ ९३॥

सर्वीरस्य जलं मुस्ता मल्लातं श्रीफलं दृषः ॥ केरातश्च पिवे देषा कायं शीत समाक्षिकं ॥
॥ ८० ॥ जयं शूलं प्रदरं पीतश्वेता शितारुणं ॥ इति दार्थादि कायः ॥ ॥ न्यग्रोधप्लु
क्षकोष्ठासु वेतसा कवरी रुणी ॥ ८१ ॥ मधुयष्टि पियालश्च रोध्रद्वयमुदुंबरं ॥ पिप्पल
श्च मधूलश्च तथा पालिषपिप्पलः ॥ ८२ ॥ मल्लकी तिंदुकी जंबूद्वयमात्रं तरुः शिवा
कदंबकदुभौ चैव मल्लातकफला निव ॥ ८३ ॥ न्यग्रोधादिगुणं काथो यथा लासंचका
रयेत् ॥ अयं काथो महाग्राही वृण्यो भग्नं च साधयेत् ॥ ८४ ॥ यो निदोषहरो दाहमेदोमे
हविषापहः ॥ इति न्यग्रोधादि कषायः ॥ ॥ बिल्वो ग्निमंथशो नाकः काशमर्यः पाटला
स्तथा ॥ ८५ ॥ काय एषां जये मेदो दोषं क्षौद्रेण संयुतः ॥ इति महापाचमूलः ॥ ॥ क्षौद्रेण
त्रिफला काथः पीतो मेहा हरस्मृतः ॥ ८६ ॥ शीतभूतं यथोष्णं बुभुक्षे मेदो हृक्षो दसंयु
तं ॥ चव्यत्रिचक विश्वानासा धिनो देवदाक्षाः ॥ ८७ ॥ काथस्त्रिवृश्चूर्णयुतो गोमू

त्रेणोदरानुजयेत् ॥ उदरव्यादौ नव्यादिः ॥ ॥ पुनर्नवा मृत्तारुपथ्यानागरसाधि
 त् ॥ ८८ ॥ गोमूत्रगुग्गुलुयुतः काथः शोफोदरापहं ॥ शोफे पुनर्नवादिः ॥ ॥ एरंड
 मूलं द्विपलं जले ह्यगुणितं पिबेत् ॥ ८९ ॥ ततैलपलसंयुक्तं शोफे सर्वांगजंगयेत् ॥
 पथ्यारोहीतकः काथायवक्षारकणायुतं ॥ ९० ॥ पित्ते प्रातर्घृत्स्नीहः गुल्मोदरनि
 वृत्तये ॥ गुल्मोदरे पथ्यादिः ॥ ॥ पुनर्नवादारुनिशानिशाशुंठी हरीतकी ॥ ९१ ॥ गुडू
 बीचिकोषाडशैः दालकैः सह ॥ पाणिपादौदरमुखं प्राप्ते शोफं निवारयेत् ॥ ९२
 इति शोफोच्चारणं ॥ ॥ फलत्रिकोद्वंकाथंगोमूत्रेणैव पाययेत् ॥ ९३ ॥ वातश्चे
 फलसंघाते शोफं हृषणं संभवति ॥ रास्ना मृत्तावलायष्टी गोवंतैः रडजस्मृतः ॥ ९४ ॥
 एरंडतैः सह हृदि शोफं भवं जयेत् ॥ इति शोफमंत्रहृदि रास्नादिषट्कं ॥ ॥ ३५
 कौबनः शोफं हृदि शोफं भवं जयेत् ॥ ९५ ॥ गंडमालां तथा काथः ॥ ॥

क्षौद्रेण वंरुणात्वं च ॥ सा षोडश ल्कल का थंगो मूत्रेण युतं पिबेत् ॥ ९६ ॥ श्लीपदानां वि
नाशाय मेदो दोष निवारणः ॥ पुनर्नवा वरुणयोः का थोत विद्विधं त्रयेत् ॥ ९७ ॥ तया शियु
भवः का थो हिं गु सैधव संयुतः ॥ वरुणादिगण का थमपक्वे मथ्य विद्विधौ ॥ ९८ ॥ उषका
दिरजो युक्तो पिबेत् शुभ्र न हेतवे ॥ सयथा ॥ वरुणो बृक पुष्पश्च विस्वापामार्ग विचका ॥
॥ ९९ ॥ अग्निमंथं द्रव्यं शिमुद्वयं च हृती द्वयं ॥ सैरेय कचयं मूर्वा मेषशृंगी किरातकः
अजाशृंगी च बिंबी च करंजश्च शतावरी ॥ वरुणा - गणः का थः कफ मेदो हर मृतः ॥
॥ १०० ॥ ॥ ६०० ॥ ॥ हंति गुल्मं शिरः शूलं तथा भयं तर विद्विधीत् ॥ इति वरुणकादि
विद्विधिगुल्मे ॥ ॥ खदिरचिफला का थो महिषी क्षीर संयुतः ॥ १ ॥ विजंगमूर्ण युक्तश्च
मगधर विनाशनः ॥ पटोलचिफला तिब किरात खदिरासनैः ॥ २ ॥ का थः पीतो ज्ञ
येत्सर्वान् उपदेशान् गुगुलुः ॥ अमृतै रंज वासानां का थं एतं तैल युक् ॥ ३ ॥ पीतः

३६ सर्वो गसंवा रिवातरक्तं जये ध्रुवं ॥ पटोलं त्रिफला तिका गडूची च शतावरी ॥ ४ ॥ एताव
 काथो जयेतीतो वातासंदाह संयुतं ॥ इति पटोलादि ॥ ॥ काथो वल्लुज नूणी ठ्यो धात्री ख
 दिरसारयोः ॥ ५ ॥ जयेत्संशीलितो नित्यो शिचंपथ्या शिनां नृणां ॥ इति लुलादि ॥ ॥ मंजि
 वृ त्रिफला तिका वचा दारु निशा मृता ॥ ६ ॥ ॥ निंबश्चैषां कृतः काथो वातरक्त वि
 नाशनः ॥ पामा कपालिका कुष्ठ रक्त मंडल जिन्मतः ॥ ७ ॥ इति लघुगुणादि ॥ ॥ मंजिष्ठा
 मुस्तकटु कागुडूची च नागर ॥ भाजू क्षडा वचा निंब निशा द्वयफल त्रिकैः ॥ ८ ॥ प
 टोल मूषणं मूर्वा निंउला चानचिचकैः ॥ शतावरी चायमणा कुष्ठैरुड्यवासकैः ॥ ९ ॥ मंग
 राज महादारु पांठ ॥ गेरु चंदनैः ॥ चिह्नद्वरुण कैरात वा कुची कृतमालकैः ॥ १० ॥ शाकोट
 क महा निंबुकरंजा लिखिजा जलेः ॥ इंदुवारुणिकानंता सारिवापपटैः समैः ॥ ११ ॥ एभिः
 पिवेत्तु कृतं काथं दसगुं गुल संयुतं ॥ अष्टादशसुकुष्ठेषु वातरक्ते दिते तथा ॥ १२ ॥

उपदेशोऽपि पदेन वक्ष्ये पेयस्य घातके ॥ मदादौषेने चरोगे मंजिष्ठादिः प्रशस्यते ॥ १३ ॥ इ
ति हृदये ॥ १४ ॥ ॥ पुण्याक्षधीनीभूनिंबैः निशानिंबामृतायुतैः ॥ कृतः काथः षडं
गोयं मृगुडः शीघ्रं शूलहा ॥ १४ ॥ भृशं स्वककर्णशूलादितथार्धाक्षिरसोरुजां ॥ सूर्यो व
र्तेशं स्वकं च इत्युक्तं च दुर्जं ॥ १५ ॥ रक्तांध्रं पटलं शुक्रं च क्षुषीणं विपोहति ॥ ॥ इति पुण्या
दि ॥ ॥ वासाविश्वामृताक्षदीरक्तमदनविचकैः ॥ १६ ॥ भूनिंबनिंबकटुकापटोलिचफ
लांबुदैः ॥ यवकालिंगकटुजैः काथः सर्वाक्षिरोगह ॥ १७ ॥ वैश्वर्यपीनसंश्वासनाशये
दुरसः क्षतं ॥ इति वासादिने चरोगे ॥ ॥ अमृतात्रिफलाकाथः पिप्पलीचूर्णसंयुतः ॥ १८ ॥
सक्षौद्रः शीलितो नित्यं सर्वान्नेत्रयथोजयेत् ॥ इति अमृतादिने चरोगे ॥ ॥ अश्वथो
दुंबरपुष्पवटवेतसजः स्मृतः ॥ १९ ॥ व्रणशोफोपदेशानां नाशनः क्षालनाः स्मृताः ॥ इ
ति अथः काथः व्रणक्षालना ॥ ॥ इति काथाधिकारनिर्वर्तिर्य ॥ ॥ अथ प्रथमपथ्या ॥ प्र
मथ्या प्रोच्यते इव पुलकिली कृता स्मृता ॥ २० ॥ तोयेष्टगुणिते तस्याः पानमाहुः प

लङ्गं ॥ मुस्ता केद्वयैः सिद्धाश्मथ्या द्विपले निता ॥ २१ ॥ ससीतामधुसंयुक्ता रक्ता ती
 सारनाशनी ॥ साध्यं चतुः पलं द्वयं चतुः षष्ठि पलं बुनि ॥ २२ ॥ तत्काये नार्ध शिष्टेन यवा गुं
 साद्येदुनी ॥ सायथा ॥ ॥ आम्रा म्रानकजं बृत्त्वक कषाये विपचेदुधैः ॥ २३ ॥ यवा गुं शा
 लि मिर्युक्तां तां पुक्तां ग्रहणी जयेत् ॥ अथ यूष विधिः ॥ ॥ कल्कद्वयं पलं शुंठी पिप्प
 ली चार्ध कार्षिकां ॥ २४ ॥ वारि प्रसृतेन विपचेत् तू स द्वयो यूष उच्यते ॥ सयथा ॥ कुलथ
 यव कोलैश्च मुद्गे मूलक शुंठिकैः ॥ २५ ॥ शुंठी धान्या कयुक्तैश्च यूषं श्लेष्मा निलापहः ॥
 आमवात हृगः के वृद्धो हृद्द तत्क्रा णो विशोधनं ॥ २६ ॥ सप्तमुष्टिके इत्येष संनिपातज्व
 रानूजयेत् ॥ इति सप्तमुष्टिका यूषः ॥ ॥ अथ पानादिकल्पना ॥ ॥ क्षुण्णो द्वय पलं सा
 ध्यं चतुः षष्ठि पले जयेत् ॥ २७ ॥ अर्धं शिष्टं च तद्वयं पाने सक्ता दि संविधौ ॥ सयथा ॥
 उशी पपिहोदः च मुस्तानागर चंदनैः ॥ २८ ॥ जलं सतु हितं पेयं पिपासा ज्वर नाशनम् ॥
 अथ उष्णोदक विधिः ॥ ॥ अहमेनां श शोषण चतुर्थे नार्ध केतवा ॥ २९ ॥ अथ वाक्का

यत्नेनैव सिद्धमुष्णोदकं विदुः ॥ श्लेष्मामश्लेष्मामवातमेदोऽप्यं वस्ति शोधनदीपनं ॥ ३० ॥
कासश्वासज्वरानहंति पीतमुष्णोदकं निशी ॥ इति उष्णोदकविधिः ॥ ॥ अथ क्षीरपानवि
धिः ॥ ॥ क्षीरमष्टगुणं द्रव्यात् क्षीरान्नारं चतुर्गुणं ॥ ३१ ॥ क्षीरावशेषं तत्पीलं शूलमामो
द्वयं जयेत् ॥ इति क्षीरपानविधिः ॥ ॥ अथान्नप्रक्रियात्रैव प्रोच्यते नातिविस्तरात् ॥ ३२ ॥
यवागूः षड्गुणजले सिद्धा स्यात् कृशरामता ॥ तंडुलैर्मुद्गमाषैश्च सितैर्वा साधिता स्थिता ॥
॥ ३३ ॥ यवागूः ग्राहिणी बल्यात्तर्पणी वातनाशनी ॥ इति यवागू सिद्धाः ॥ ॥ अथ विलेपी ॥
इवाधिसंख्यसिक्वाः चतुर्दशगुणे जले ॥ ३५ ॥ अथ विलेपी ॥ विलेपी च घृतासिद्धेः सि
धानी चतुर्गुणे ॥ ३४ ॥ विलेपी तर्पणा हृद्य मधुरा पित्तनाशनी ॥ * सिद्धापेया बुधैर्ज्ञेया
यूषः केचिद्भूतस्ततः ॥ पेया लघुतराज्ञेया ग्राहिणी धातुपुष्टिदा ॥ ३६ ॥ यूषा बल्यस्ततः
केचिद्भूतस्ततः ॥ इति पेया यूषः ॥ ॥ जले चतुर्दशगुणे तंडुलानां चतुर्गुणं ॥

॥ ३७ ॥ फलं विपचेत् श्राव मंडं सभक्तो मधुरालयः ॥ इति मक्तः ॥ ॥ अथ मंडः ॥ नीरो
 नुर्गुणे सिद्धा मंडः पीतस्व सिक्कुकः ॥ ३८ ॥ शुंठी सेंधव युक्तस्त पान्नो दीपनं स्म
 तः ॥ दीपनः प्रीणनो वस्ति शोधनो रक्तबंधनः ॥ ३९ ॥ ज्वरजित्सर्वदोषघ्नो मंडोष्टगु
 णउच्यते ॥ इत्यष्टगुणः ॥ ॥ स्कंकं डितैस्तथा भष्टैर्वा श्मंडो यवैर्भवेत् ॥ ४० ॥ कफपि
 तं हरः कंठ्यो रक्तपित्तप्रसादनः ॥ इति वाद्य मंडनः ॥ ॥ लाजैर्वीतंडुलैर्भष्टैर्लाजमंडप्रकी
 र्त्तितं ॥ ४१ ॥ ॥ अथ मंडः ॥ इहो ग्राहि पिपासा ज्वरजित्तः ॥ इति लाजमंडः ॥ ॥ इति श्री
 दामोदरसूतोः ॥ ४२ ॥ विरचितायां संहितायां चिकित्सास्तोत्रेणाद्यादि कल्पनाध्यायः
 सप्तमः ॥ ॥ कल्पना ॥ ॥ कृणे इत्यपले सम्यक् जलमुच्छं विनिक्षिपेत् ॥ मृत्वा
 त्वे कुवोक्तं ॥ ४३ ॥ सस्यात्सूणी इवः फाटतन्मानं द्विपलोन्मि ३८
 तं ॥ मधुश्च ॥ ४४ ॥ सयथा ॥ मधूकः पुष्पमधुकं चंदनं

सपरुषकं ॥ मलं रोध्रं कं भारी नाग केसरं ॥ ४५ ॥ त्रिफलासारिवाडा क्षां लाजा
 नू को छेजले ॥ मितामधुयुतः पेयः फांटो वासो हिमोथवा ॥ ४६ ॥ वातपित्तज्वरं दा
 हं त छामू छोरति नतू ॥ रक्तपित्तमदं हं न्या नात्र कार्या विचारणा ॥ ४७ ॥ इति मधूक
 पुष्पादिफांटः ॥ ॥ अमृजं बू किस जये वटसगं प्ररोहकैः ॥ उशीरेण कृतः फांटः सक्षौ
 दो ज्वरनाशनः ॥ ४८ ॥ पिपासा छु र्हीती सारा नू मूर्छा जयति दुस्तरां ॥ ॥ इति आम्रादि
 फांटः ॥ ॥ मधूकपुष्पकं भारी चंदनोशीरधान्यकैः ॥ ४९ ॥ द्राक्षया च कृतः फांटः शी
 तः शर्करया युतः ॥ तृष्णापित्तहरः शोको दाहमूर्छा ममानुजयेत् ॥ ५० ॥ इति लघु
 मधुपुष्पादिफांटः ॥ ॥ अथ मंथः ॥ ॥ मंथोपि फांटसेदः स्यातेन वा चैव कथ्यते ॥ स
 यथा ॥ जले कलुः पले शीते क्षुण्णद्रव्यपलं क्षिपेत् ॥ ५१ ॥ मत्पात्रे मंथयेत्सम्यक् कृतत्वा
 अक्षिपलं पिबेत् ॥ स यथा ॥ रक्ज्वर दाडिमद्राक्ष्य तित्तिडी कान्ति कामलैः ॥ ५२ ॥ सपत्र

कैः कृतो मंथः सर्वमथ विकारनुतू॥ इति स्वर्जरादिमंथः॥ ॥ क्षौद्रयुक्तामसूराणां
 सक्तवोदाहिमांससा॥ ५३॥ मथितावारयंत्याशु छदिदोषत्रयोद्भव॥ ॥ इति मसूरा
 दिमंथः॥ ॥ प्लावितैः शीतनीरेण सघृतै र्यवसक्तुभिः॥ ५४॥ नातिर्साइवैर्मथतृष्णा
 दाहासपित्ताहाः॥ इति सूक्ष्ममंथः॥ ॥ इति श्रीदामोदरसूनो शाङ्गधरेण विरचिता
 यां संहितायां चिकित्सस्थाने पांटादिकल्पनाध्यायोष्टमः॥ ॥ श्रीर्ध॥ अथ हिमकल्प
 ना॥ ॥ क्षुण्णस्य पले सम्यक् षड्भिनीरपलेः प्लुतं॥ निःशेषितं हिमं सम्यक् तथा
 शीतकषायकः॥ ५५॥ तन्मानं फां सुवत्तु ज्ञेयं सर्वत्रैवेष निश्चयः॥ स यथा॥ आम्रं जं
 बूकककुसुमं च कृत्वा जले क्षिपेत्॥ ५६॥ हिमं तस्य पिवेत्तृप्तातः स क्षौद्रं रक्तपित्त
 जित्॥ ॥ इति शुद्धिहिमः॥ ॥ मधुचं मधुयष्ठीचकाकोडुंबरपल्लवं॥ ५७॥ नीलोत्प
 लं हिमस्तस्मात्तृत्वा छुर्दिने वारणः॥ इति मरिचादिहिमः॥ ॥ नीलोत्पलं बलाइ

क्षामधकेऽस्य कंतुः ॥ ५८ ॥ उशीरपद्मकंचैव काशमरीचपरूपकं ॥ एतत्तूशीतकषा
यश्च वातपित्तज्वरानुजयेत् ॥ ५९ ॥ सप्रलापम्वमच्छर्दिमो हृत्तुल्य निवारणः ॥ इति नी
लोत्पलहिमः ॥ ॥ अमुलागहिमः पेयोः जीर्णज्वरहरस्मृतः ॥ ६० ॥ वासायाश्चाहिमः का
शं रक्तपित्तज्वरानुजयेत् ॥ इति अमृतादिहिमो वासाहिमश्च ॥ ॥ प्रातः शर्करः पेयो हिमो
धान्यकसंभवः ॥ ६१ ॥ अंतर्दाहे तथा तृष्णां जये श्रोताविशोधनः ॥ इति धान्यहिमः ।
धान्याकधात्री वासानां दक्षापपटयो हिमः ॥ ६२ ॥ रक्तपित्तज्वरं दाहं तृष्णां शोषं च नाश
येत् ॥ इति धान्यकादिहिमः ॥ ॥ इति श्रीदामोदरसूतोः शार्ङ्गधरेण विरचितायां संहि
तायां चिकित्सासूत्रे हिमकल्पनाध्यायो नवमः ॥ ॥ अथ कल्ककल्पना ॥ ॥ इयमाद
शिलापिष्टं शुक्लं वासजलं भवेत् ॥ प्रक्षेपावापकं काले तन्मानं कर्षं संमितं ॥ ६३ ॥
कल्के मधु यत्तैलं देयं द्विगुणमात्रया ॥ सितागुडं समं दद्यात्तूदवा देयाश्चतुर्गुणां ॥ ६४ ॥

मयथा॥ त्रिवृद्धा पंचवृद्धा वा सप्तवृद्धा थवा कणा॥ विषेत्पिष्टादशदिनं तास्तथैवाप
 कर्षयेत्॥ ६५॥ एवंविंशदिनं सिद्धं पिप्पली वर्धमानकं॥ अनेन पांडुवातास्रकासश्वासा
 रुजिज्वराः॥ ६६॥ उदरार्चाः क्षयः श्लेष्मावातानस्य त्यक्तो ग्रहः॥ इति पिप्पली वर्धमाने
 ॥ ॥ लेपो निंबदलैः कल्को ब्रणशोधनरोपणः॥ ६७॥ मक्षणा छर्दि कुष्ठार्शपित्तश्लेष्म
 कृमीनूजयेत्॥ महानिंबजटाकल्को ग्रध्रशीनाशनस्मृतः॥ ६८॥ सिद्धः कल्को रसोन्य
 स्य तिलतैलेन मिश्रितः॥ वातरोगानूजयेतीवानू विषमज्वरनाशनः॥ ६९॥ पक्ककंद
 रसोनस्य गुलिकानिः स्तुषी कृता॥ पाटयित्वा च मध्यस्थं दूरीकुर्यात्तदं कुरं ७० तदुग्रगंधा
 नाशाय राशौ लके विनिक्षिपेत्॥ अपस्वीय च तन्मथ्यात् शिलायां पेषयेत्ततः॥ ७१॥ त
 न्मध्ये पंचमांशेन शूलमेष्टुं विनिक्षिपेत्॥ एकीकृत्य ततः सर्वकल्कं कर्षयमाणतः॥ ७२
 खादेदमिबलापेक्षी क्षुल्लुं पाशपेक्षया॥ अनुपानं ततः कुर्यात् एरंडसलमन्वही॥ ७३॥

सर्दीजो को गज गाना ॥ चिं चापतंत्रकं ॥ अपस्मारं तथोन्मादं गुरु र्स्त्रं च चंद्रधर्मं
॥ ७४ ॥ उद्धृष्टी कर्षा पाशः ॥ कुक्षिपीडा क्लीनूजयेत् ॥ अजीर्ण मातपंरोष मतिनी
रं पयो गुडं ॥ ७४ ॥ रसो नान्न नूपुरुष र्स्त्रं जेदे तं निरंतरं ॥ अद्य मां सततं म्लं चर संसे
वेत नित्यशः ॥ ७५ ॥ हृत्तिरसो न कल्पः ॥ ॥ पिप्पली पिप्पली मूलं मल्लानक फलानि
च ॥ एतत्कल्कश्च रसाद्विरुस्त्रं भतिवारणः ॥ ७६ ॥ विष्टु कंता जटा कल्कः सिता
क्षौद्रघृतैर्युतः ॥ परिणाम भवं शूलं नाशयेत्सप्तभिर्दिनैः ॥ ७७ ॥ शृंठी गुडु निलैः
कल्कं दुग्धेन सह योजयेत् ॥ परिणाम भवं शूलं मामवाप्तश्च न स्यति ॥ ७८ ॥ अपामा
स्य बीजानां कल्कं स्तंडुलवारिणाः ॥ पीतो रक्ता शोनाशं कुरुते नात्र संशयः ॥ ७९ ॥
वहरी मूल कल्केन तिल कल्कश्च योजितः ॥ मधुक्षीयुः स्तथा कुर्यात्तूर का तीसार ना
शनां ॥ ८० ॥ कूष्मांड कर से पिष्टं लाक्षां कर्ष द्वयं पिबेत् ॥ रक्त क्षय मुरो घातं क्षयरोगं

४९ चतुशयेत् ॥ ८१ ॥ तंडुलीयजसकल्कः सक्षौद्रः सरजोजनः ॥ तंडुलोदकसपीतो
 रक्तप्रदरनाशनः ॥ ८२ ॥ अंकोलमूलकल्कश्च सक्षौद्रः सरजोजनः ॥ तंडुलोदका
 आससाररहः प्रोक्तः तथाविषहरः स्मृतः ॥ ८३ ॥ विंध्याकर्कोटिकामूलं पाटलाया
 जटाप्रवा ॥ घृतेन विल्वमूलं वा नाशयेद्विविधं विषं ॥ ८४ ॥ अप्रयासैंधवकणां शुं
 तीकल्कस्त्रिदोषहा ॥ पथ्यासैंधवशुंठीभिः कल्कोदीपनपाचनं ॥ ८५ ॥ त्रिदोष
 लाशबीजानि पारसीकयवानिका ॥ कं पिल्लकं विडंगं चरुडेश्च समभागिकः ॥ ८६ ॥
 तत्रैण कल्केन तेषां पिबेत्तु कृमिगदापहं ॥ नवनीततिलैः कल्को जितारकांश्च
 सां स्मृतः ॥ ८७ ॥ नवनीतसितानागकेसरैश्चापितद्विधः ॥ पीतो मसूरयूषेण
 कल्कः शुंठीशखडुजः ॥ ८८ ॥ जयेत्संगहणीतद्वत्तत्रैण बृहतीभवः ॥ इ
 ति श्रीशामोदरसूत्रे ॥ आर्द्धधरेण विरचितायां संहितायां विविक्तस्थाने कल्के

४३ सामुद्रिकं चिह्नं ॥ एक द्विविचरुः पंचलवणानि क्रमाद्विदुः ॥ १२ ॥ तेषु मु-
 ख्यं सैधवं स्यात् अनुकैलत्प्रयो जयेत् ॥ सैधवाद्यं गोमकांतं ज्ञेयं लवणप-
 वकं ॥ १३ ॥ मधुरं सृष्टं विष्कं च स्निग्धं सूक्ष्मबलापहं ॥ वीर्यं छंदीपनं ती-
 क्ष्णं कफपित्तविवर्धनं ॥ १४ ॥ इति पंचलवणगुणाः ॥ ॥ स्वर्जिकायाश्च यू-
 कश्चक्षारयुग्मं मुदाहृतं ॥ ज्ञेयौ वद्विः समौ क्षारौ स्वर्जिकायाश्च शूकजौ ॥ १५ ॥
 क्षारश्चानेति ॥ ज्ञेयौ ग्रहणीकृच्छिदः सदराः ॥ पाचनाकृमिपुंस्त्वघ्नाः
 शर्कराक्षारिणौ च ॥ १६ ॥ इति क्षाराः ॥ ॥ विफलारजनीयुग्मं कंटकारीयुग्मं
 सह ॥ कटुं कंठगुडूचीद्वयं सकः ॥ १७ ॥ कटुकापर्वसो मुस्तात्रा-
 यमा ॥ बालुः ॥ विबपुष्करमूलं च मधुयष्टी च वत्सकं ॥ १८ ॥ यवानीद्वय

जनाथयः ॥ ॥ अथ नृणाम् कल्पनाः ॥ ॥ अत्यंतशुक्लं यद्वयं सपिष्टं वस्त्रगालितं ।
 तत्तस्यैव ॥ ॥ श्लोदः स्नेहाच कर्षसंमिता ॥ १२ ॥ नृणाम् गुडः समो देयः शर्करा
 द्विगुणांशवेत् ॥ नृणाम् पुनर्जितं हि गुदेयं नो क्लेदं द्रव्यं वेत् ॥ १३ ॥ लेहे नृणाम् इ-
 वैः सर्वैः युगाद्यौ द्विगुणो न्निर्जितः ॥ पिबेत् चतुर्गुणं रेव नृणाम् लोडितं देवैः ॥ १४ ॥
 नृणाम् वलेहगुटिका कल्कानामनुपानकं ॥ पित्तवातकफातं केचिद्वै कपलमाह-
 रेत् ॥ १५ ॥ यथा तैलं जले क्षिप्तं क्षणेनैव प्रसर्पति ॥ अनुपानबलादंगे तथा स-
 र्पति सेषजं ॥ १६ ॥ इवेण यानता सम्यक् नृणाम् सर्वेषु तं भवेत् ॥ भावनाया प्रमा-
 नं नृणाम् प्रोक्तं पिषग्वरैः ॥ १७ ॥ सयथा ॥ ॥ आमलक्षितं कपथ्या पिप्पली सै-
 धवं सयथा ॥ नृणाम् तोयं गणैः ज्ञेयः सर्वज्वरविनाशनः ॥ १८ ॥ जेदी रुचिकरश्च
 क्षेपिता दीपनपाचनः ॥ इति आमलक्यादिनृणाम् ॥ ॥ मधुना पिप्पली नृणाम्

शीतानुनादिहोहीमानुसंज्ञकं निहृत्तं ॥ २६ ॥ सुदर्शनं यथाचक्रे दानवा
 नां विनाशनं ॥ तद्वज्रराणां सर्वेषां मिदं रूपं प्रणशनं ॥ २७ ॥ इति सुदर्शनं
 नाम रूपं ॥ ॥ लवणलकणातलयष्टी सितादिगुणा द्विगुणात्क्रमं वृद्धमिदं ॥
 पिवकोपय मादिन सप्तमिदं क्षयकामलकामलपैत्यसमीरोक्त्वमप्यं ॥ २८ ॥
 कासश्वा ॥ २९ ॥ तगराः त्रिफलापिप्पलीयुता ॥ चूर्णितामधुना लीढा भेद
 नीया मिदं ॥ ३० ॥ इत्युक्तं मुस्तकतिकासठीशृंगीचपुष्करं ॥ चूर्णमे
 पांसं ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ हितं ज्वरहरं कंठं कासश्वासारुचि
 ॥ ३३ ॥ इति कुड्मलदिह
 ॥ ३४ ॥ चूर्णितामधुना लिहेत् ॥ शिशुः कासज्वर ४४

॥ ३५ ॥ इति शृंगादिचूर्णं ॥ ॥ शुद्धी प्रतिविषा
 ॥ ३६ ॥ चूर्णितं लोहं पीतं आमातीसारनाशनं ॥ ३७ ॥
 हरीतक्युक्तं ॥ ३८ ॥ लवणलकणा ॥ द्विगुणं तिलकं चूर्णं पिवेदुषो नवा
 रिणा ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥
 ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥
 ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥
 ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥
 ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥
 ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

४५ को॥ सतीति सा ग्रहणी प्रशायाति वेगतः॥ ३९॥ हृद्गंगा धरं चूर्णं सरिद्धे
 गेपि बंधकं॥ इति हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ॥ तत्र केन यः पिबेन्नित्यं चूर्णं सरि
 चं भवेत्॥ ४०॥ विचसौ वर्चलोपीतं गृहणी तस्य नस्यति॥ उदहीनहं मंदाग्नि
 गुल्माशीतांसं भवेत्॥ ४१॥ इति सरिचाश्रुताम चूर्णं॥ ॥ अष्टौ भागाः क
 पिथस्य दूसागा धर्करामता॥ दाडिमं तिलिङ्गीकं च श्रीफलं चालुकी तथा॥
 ॥ ४२॥ अजपो हस्तपिण्डः प्रत्येकं स्युः स्थिमागिका॥ मरिचं जीरकं धा
 न्यं ग्रंथिकं च॥ ४३॥ सौवर्चलं यवा नीचं चालुर्जातं सविचकं॥
 नागं लोहं च॥ ४४॥ इति हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ४४॥ कपिथा एकं संज्ञं स्या
 त्॥ ४५॥ अली सारं हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ४५॥

वातजं रोगं हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ४६॥ अली सारं हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ४६॥
 ॥ ४७॥ विचको देवदालश्च चपनं
 पदेत्॥ ४८॥ अली सारं हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ४८॥ अली सारं हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ४८॥
 पञ्चकं॥ ४९॥ ताली सपचं च तथा समभागान् विचूर्णयेत्॥ सर्व
 चूर्णं च॥ ५०॥ केरातं प्रक्षिपेत्क्षुधी॥ ५१॥ एतत्कदर्शनं नाम चूर्णं दोष
 च नापहं॥ ५२॥ अजनिखिलानूह न्यान्नाचकार्यं विचारणा॥ ५३॥ पृथक् हं
 दं गजुजं अधालुखानू विषमज्यरानू॥ ५४॥ नितो हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ५५॥
 नागं लोहं॥ ५६॥ शीतज्वरं काहिकादीन् मूत्रं हृत्तन्त्रं मूत्रं॥ ५७॥ श्वासं कासं च
 पांडुं च हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ५८॥ हृद्गंगा धरताम चूर्णं॥ ५९॥

॥ दाडिमातृ द्वेपलेग्रहो खंडादष्टपलानिच। त्रि
गंशुं ॥ ४६ ॥ एतदेको हस्तसर्वं चूर्णं स्याद्दाडि
माष्टकं ॥ ४७ ॥ इति दाडिमाष्टक
नाम चूर्णं ॥ ४८ ॥ धान्यकं जीरकं शुंठी प्रत्येकं पलसंयुता ॥
लयवानी महिबतया ॥ ४९ ॥ धान्यकं जीरकं शुंठी प्रत्येकं पलसंयुता ॥
कर्वमाचातुगक्षीरीत्वकपचैलाश्वकेसरं ॥ ५० ॥ प्रत्येकं कोलमात्रास्यस्त
चूर्णं दाडिमाष्टकं ॥ अतिसारं क्षयं गुल्मं ग्रहणीं च गलग्रहं ॥ ५१ ॥ मंदाग्निं
पीनसं कासं चूर्णते तद्यपो हति ॥ इति दध्वादाडिमाष्टकनाम चूर्णं ॥ ५२ ॥ लव
गं शुंघकं पूरेण लवकपूयं केसरं ॥ ५३ ॥ जीतीफलमुशीरं च नागरं क

४६

४७ जी लं ॥ ४८ ॥ ग र ॥ ४९ ॥ श्री नी लो त्त लं क णा ॥ ५० ॥ चंदनं त ग र
 वा लं कं को ल चं ति चूर्ण ये त् ॥ ५१ ॥ स म भा गा नि सर्वा णि सर्वे ष्यो र्धो सि ता भ वे त् ॥
 ५२ ॥ ल वं गा द्य मि दं चूर्ण ग जा र्द व क्ति दी प नं ॥ रो च कं त र्प णं दृ ष्यं चि दो ष ह्न
 व ल प्र दं ॥ ५४ ॥ हृ दी गं कं ठ रोगं च का सं हि का च दी प नं ॥ य क्ष्मा णं त म कं ष्या
 स म वी षा त् ॥ ५५ ॥ प्र मे हा रु चि गु ल्मा दी नू ग्र ह णी म पि ना श ये
 त् ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ जा ती फ लं ल वं गै ला प च त्व कू ना ग के र
 रै ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ल वं क क्षी री तु ल्य गा म लै ॥ ता ली स पि ष्य ली
 प ण ॥ ६० ॥ ६१ ॥ शुं ठी वि उं ग म रि चैः धा तु की लो ध वा
 ६२ ॥ ६३ ॥ रो च कं त र्प णं दृ ष्यं चि दो ष ह्न
 ६४ ॥ ६५ ॥ अ स त्ति चूर्ण ते ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ लो डं लं डु लं तो ये न स म वी षे त् ॥ चि चूर्ण

४६

॥ १० ॥ इति श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्णोवाच ॥
 ॥ ११ ॥ हि काश्मान् श्रावकास्मानूजयेद्वैतान संशयैः ॥ एतेरेवौषधेः स
 म्यक् घृतं वासा धयेत् सुधीः ॥ १२ ॥ इति विलवणाद्यं नाम चूर्णम् ॥ तुं
 बरूपि विलवणं यवान्नीलं करारुह्यं ॥ यवक्षाराभ्यांहिंगुविडंगानि
 समानिव ॥ १३ ॥ विटपिप्पलागदिः ॥ यास्तृप्तमूर्च्छा नालिकारयेत् ॥ पि

वेदुछेन तो येन पव छाये न नागि वेत्तु ॥ १४ ॥ जये सर्वो पि शूलानि गुल्मा
 ध्मानो दशानि च ॥ इति तु वरा नमः पूज्यै ॥ ॥ विचकं नागरं हिं गु पि प्ली
 पि प्ली जटा ॥ १५ ॥ अथा जमो दाम रिच प्रत्येकं कर्ष संमितं ॥ स्वर्जिका
 वयवक्षारः सिंधुसौवर्चलं विडं ॥ १६ ॥ सामुद्रकं रोमकं च कोलमाचा
 गिकारयत्तु ॥ इति कृत्या विहं चूर्णं भावयेन्मातुलुंगकैः ॥ १७ ॥ सरसे
 र्दात्रुभजैर्विष्णुभक्त्युत्तमपेन च ॥ एतच्चूर्णं जयेद्गुल्मं ग्रहणी मा मज्जां अ
 जं ॥ १८ ॥ जलं कुतूहलं मकरद्वियं कृत्वा फाशनं ॥ इति विचकाद्यं नाम चूर्णं ॥
 ॥ १९ ॥ विचकं पिप्लीलां च विचकं ॥ १९ ॥ शुं छिहरीलकी चेतिक
 ॥ २० ॥ विचकं पिप्लीलां च विचकं ॥ २० ॥ विचकं पिप्लीलां च विचकं ॥ २० ॥

पिबेद्वाजीर्णमथेनतकेपेप्यादकेनवा॥ गुल्मेवातकफौद्रूतेहद्रूहेष्ठीलिकासू
 वा॥ ८॥ हृदस्तिपाश्वर्षमलेषुशूलेषुगुदयोनिज॥ मूत्रकृच्छ्रेतथानाहेपांडुरोग
 रुचौतथा॥ ९॥ घृहिकायांयकृतिप्लीकेश्वासेकासेगलग्रहे॥ ग्रहण्याशौविकारे
 पुच्छूर्णमेतत्प्रशस्यते॥ १०॥ भाविमंमालुलुंगस्यस्ववशःस्वरसेनवा॥ कुर्याच्च
 सादिकवक्षोवातकेपामयापहा॥ ११॥ इतिहिंयाद्यंनमश्चूर्णं॥ ॥ घावनी
 दाडिमंशुंठ॥ १२॥ कृष्णमसो॥ बदराम्लचकुर्वीतचतुशाणमितानुतु॥ १३॥
 साधुपुष्पांशुं॥ १४॥ त्वकू॥ सौवर्चलधान्याकजीरकंद्वि
 १५॥ १६॥ शर्करामित्रयोजयेत्॥ चूर्णितं स ५०
 १७॥ चूर्णयेत्पांडुरोगं बह्वेगं ग्रहणीं च

१८॥ श्वप्लीहानाहविवंधताः॥ १५॥ अरुचिशूलमंदाग्निं
 १६॥ १७॥ इतिघावनीवातवनामश्चूर्णं॥ ॥ तालीसंमस्त्रिंशुंठी
 १८॥ १९॥ कर्कद्वित्रिचतुःपंचकर्षेणागानुप्रकल्पयेत्॥ एला
 २०॥ त्वक्ककृष्णं॥ २१॥ मावयेत्॥ २२॥ द्वाविंशत्कर्षतुलिताप्रदेयाशर्क
 २३॥ राहुये॥ ताली॥ २४॥ मदेचूर्णरोचनं पाचनं स्मृतं॥ २५॥ कासश्वासज्वरह
 २६॥ रंछर्दीर्घासारनाशनं॥ शोषाध्मानहरं प्लीहग्रहणीपांडुरोगजित्॥ २७॥ प
 २८॥ कावाशर्कराचूर्णक्षिपेत्स्यात्तुगुटिकाततः॥ इतितालीसादिगुटिकाचूर्णं॥ ॥
 २९॥ सितोपलाषोडशोशाश्वस्यद्वंशसेचना॥ ३०॥ पिप्पलीस्याचतुःकर्षस्या
 ३१॥ देलाचद्विकर्षिका॥ एककर्षेत्तुचंलायः॥ चूर्णयेत्सर्वमेकनः॥ ३२॥ सितोप

[illegible]

॥ १ ॥ विचक्रः पि
 ॥ २ ॥ नाराचद्वौ च स्फः सर्वाण्येक
 ॥ ३ ॥ आमवातरुजं
 ॥ ४ ॥ स
 ॥ ५ ॥ अजमोदात्रिकटुकं हृष
 ॥ ६ ॥ चयं क्षारद्व
 ॥ ७ ॥

मूलं रौप्यं स कास्य व न शेष सह दुर्ज ॥ २९ ॥ मदाग्निना शयत्येतद्दी
पिने न्नि ॥ ३० ॥ क हि न्ना शो न भा र्क रेणो दितं पुरा ॥ ३० ॥ इति भा स्कर ल
वण ना ॥ ३१ ॥ अथ पु पु स्ता नित्वा का म ज्जा व पि प्प ली ॥ श्री चंदनं तथा
का ज्जाल वं मा गं क र्ण ॥ ३२ ॥ स त चूर्णी कृतं सर्व सिता क्षौ द्र यु तं लि हे तू ॥ वा त पि
त क षो द्द म् ॥ ३३ ॥ इति व ग तः ॥ ३२ ॥ इति ए ला यं न्ना म चूर्णी ॥ ॥ मूलं पत्रं फ
लं पुष्पं ॥ ३४ ॥ इति वा त स मा ह रे तू ॥ श्लक्ष्णं चूर्ण मिदं कुर्यात् प लैः पंच द शो नि ता ॥
॥ ३५ ॥ लो ह म वा ह री त क्यो च क म र्द क चि क को ॥ म ल्ला त कं वि उं गा नि श क र
म ल कं नि शा ॥ ३६ ॥ पि क्क ली म रि चं शुं टी वा कु ची कृत माल कः ॥ गो क्ष श्र फल को
मा तं ए कै कं का र ये दु र्ज ॥ ३७ ॥ सर्व मे की कृतं चूर्णं मृ ग रा जे न भा व ये तू ॥ अष्ट

आगावशिष्टेन स्वदिशमन्त्रेण ॥ ३६ ॥ भाव इत्याहु संशुष्कं कर्षमाचंततः पि
 वेत्तु ॥ खदिरं सनतोलेन ॥ ३७ ॥ मासेन सर्वकुष्ठानि विनिहंति
 रसायनं ॥ पंचनिंबमिदं ॥ सर्वलोगविनाशनं ॥ ३८ ॥ इति पंचनिंबादिचूर्णं ॥
 ॥ शतादरीगोक्षुरश्च बीजं च कपिजह्नुजं ॥ गंगेरुची चानिबला बीजमिक्षरको
 द्धवं ॥ ३९ ॥ इति पंचसर्वमेकं तु गोदुग्धेन धिबे निशि ॥ नत्तसिंयासि नारीसिः न
 रः शूर्पु ॥ ४० ॥ इति पुष्टिकरं चूर्णं ॥ ॥ अथ गंधादशपलातन्मात्रो
 द्धं ॥ ४१ ॥ इति दधानू घृतभांडे विधापयेत् ॥ ४२ ॥ कर्षेकं प
 ॥ ४३ ॥ इति प्रसंख्योद्वलीपलितवर्जितः ॥ ४४ ॥
 ॥ ४५ ॥ इति कस्त्रिफला मुस्ता विडंगं चूषणानि च ॥ ४६ ॥

मोदको वटिका पिंडी गुडो वत्तिस्तथो ज्ञते ॥ ४९ ॥ लेहवत्साध्यतेव द्वौ गुडे वा श
 ५३ कं राधवा ॥ गुग्गुलु वै विपे तत्र चूर्णितं निर्मिता वटी ॥ ५० ॥ कुर्याद्वा बद्धि सि
 ड्डेन क्वचित् गुग्गुलुना वटी ॥ इवेण मधुना वापि गुटिकां कारयेद्बुधः ॥ ५१ ॥
 सिताचलुगुणा देया वटीषु द्विगुणो गुडः ॥ सुखमर्दः सुखस्य शौ गंधवर्ण रसा
 न्वितः ॥ ५२ ॥ ॥ शोका जने मुद्रां गुडः पाकमुपागतः ॥ अधः स्वयंद्वीभूते
 काथ्यमाने गुग्गुलुना ॥ ५३ ॥ इवेस्तत्तत्प्रयोगोक्तैः जीवन्त्या वा जतं जलं ॥ दाने तद्वि
 गुणं तद्भूमिं च ॥ ५४ ॥ शतभागिकमावाप्य मालिनी भूतमुद्बुधं ॥
 शोकापे ॥ ५५ ॥ गुडस्यैवं विशोधनं ॥ ५६ ॥ चूर्णितं चूर्णसमः कार्यो गुग्गुलु
 तैश्च ॥ ५७ ॥ ॥ गुग्गुणं देयं मोदके तु विषम्वरे ॥ ५८ ॥ कर्षप्रमाणा तन्मा

५९ ॥ ॥ सयथा ॥ इंदुवारुणि कामुस्तं गुंठी दंती हरीतकी ॥ ५९ ॥
 विवृता दीविषाणि क्षीणोक्षरश्चिकस्तथा ॥ तेजो ह्वासद्विकर्षाणि पृथक् इ
 याणि कारयेत् ॥ ६० ॥ ॥ सूर्यपलान्यहो वृधं हारुः श्रुतुः पलं ॥ चतुःपलं स्या
 तूषध्यानात् ॥ ६१ ॥ ॥ सर्वमेकतः ॥ ६२ ॥ ॥ जलदोषेन तु र्यां गृहीयात्तूका
 यमुत्तमं ॥ ६३ ॥ ॥ शस्यं च त्रिगुणितं गुडे ॥ द्विगुणं पुनः पचेत् ॥ ६४ ॥ ॥ सम्यक् पक्वं त
 तो जाल्वा चूर्णान्येतानि दापयेत् ॥ ६५ ॥ ॥ त्रिकस्त्रिंशता दंती तेजो ह्वापलिकाः पृथक्
 ॥ ६६ ॥ ॥ पृथक् त्रिफलिकाः कार्यो यो वै आमरिचत्वः ॥ निक्षेपे न्मधुशीते च
 तस्मिन् प्रोष्ठे प्राणिनां ॥ ६७ ॥ ॥ एतं सिद्धो भवे श्रीमान् बाहुशाल गुडः शुभः ॥
 जये दर्शो सि सर्वं ॥ ६८ ॥ ॥ आत्मा तादरं तथा ॥ ६९ ॥ ॥ आमवात प्रतिश्याय ग्रह

५६

भाउरी पिपली मूत्रक विचका ॥ धान्यकं विफला वयं विउंगं गजपिपली ॥
 ॥ ८९ ॥ योषंसाक्षिक धान्यकं दोक्षारौ लवणत्रयं ॥ एतानि शाणमात्राणि प्र
 त्येकं कारयेद्बुधः ॥ ९० ॥ विहृदंती पत्रकं च त्वगे ला वं शरोचना ॥ प्रत्येकं कर्षमा
 त्रानि दुग्धदेतानि बुधिमन् ॥ ९१ ॥ द्विकर्षहतलोहं स्यात्सूचतुः कर्षा शिताभवे
 त् ॥ शिलानि रूक्ष कर्षे स्यात्सूच्यैक कर्षाश्च गुग्गुलैः ॥ ९२ ॥ एभिरेवात्र संस्कृ
 ण्यैः कर्षेण ॥ ९३ ॥ सायं च द्रवभादिविख्यातो सर्वरोग प्रणाशनी ॥ ९४ ॥
 प्रमेहविशति ॥ ९५ ॥ सूत्रधातुं तथा शमरी ॥ विबंधानाह शूलानि मेहनग्रथि
 मर्बु ॥ ९६ ॥ १४ ॥ सुदुर्लभं तथा पाण्डु कामला च हली मका ॥ अत्र हृदि कटी शूलं श्वा
 सं ॥ १५ ॥ निचर्षि ॥ १६ ॥ अत्र निदं डूवं डूवं श्ली हो दरभगं दरं ॥ गुल्माग्निमा

५६

विं ॥ १७ ॥ मध्यमं कविपीतक ॥ वचा गुडूची मल्लानं सहिषं चात्र
 योजयेत् ॥ १८ ॥ एतानि सप्त भागानि गो मूत्रेण च पेषयेत् ॥ गुंजा भागुटिका
 योषं दध्नी ॥ १९ ॥ एका मर्जणी शुक्रस्य द्वे विपूर्या ॥ दापये
 त् ॥ २० ॥ तिष्ठति ॥ २१ ॥ सन्निपाततः ॥ २२ ॥ गुटिका जीवनी नाम्ना
 संजीवयति ॥ २३ ॥ संजीवनी गुटिका अजीर्ण विपूर्या ॥ २४ ॥ योषाल्लवेत
 संवथेताली संविचक संवथा ॥ २५ ॥ जीरकं लिखडी कं च प्रत्येकं कर्षभागि
 कं ॥ २६ ॥ त्रिसर्गं धि विशाणं स्यात्सूचः स्यात्कर्ष विंशतिः ॥ २७ ॥ योषादिगुटिका
 सोयं पीतमश्नं सक्ता संविन ॥ २८ ॥ सिस्वर करी ॥ २९ ॥ स्याता प्रतिश्या य प्रणाश
 नी ॥ ३० ॥ योषादिगुटिका ॥ ३१ ॥ अत्रामेषु सगुडं शुंढी मजीर्ण गुड

द्युमि ॥ १५ ॥ वायुं पित्तं कफं हन्यात् वल्ल्या वृष्या रसा
 यती ॥ १६ ॥ दधिस्तु चतुः शोणो विधीयते ॥ १७ ॥ इति चंद्रभादिगुटिका
 ॥ ॥ यावत्तु ॥ ॥ मरिचं गिरिकर्णिका ॥ अजमोदोपकुंभी च चतुः शोणो
 पथवत् ॥ ॥ गुपट् शाणकं कार्यक्षारौ लवणं पंचकौ ॥ विवृता वि
 मिलैः शोणैः ॥ ॥ कारयेत्कधीः ॥ १९ ॥ दंती सवी पोष्करं विउंगं दाडिमं शि
 वा ॥ विनाम्लं वलसंशुभी शोणैः षोडशभिः पृथक् ॥ १०० ॥ १०० ॥ ॥ बीज
 पूरं मेनेषा गुटिका कारयेद्दुधः ॥ द्युतेन पयसामथैः रम्लैरुष्णो दकेन वा ॥ १ ॥
 पिबेत्कां कवनप्रोक्तां गुटिकां गुल्मनाशनी ॥ मथेन वा तिकं गुल्मं गोक्षीरेण तुपे
 तिकं ॥ २ ॥ पूत्रेण कफं गुल्मं वदशमूलैस्त्रिदोषजं ॥ उष्ट्रदुग्धेन नारीणां रक्त
 गुल्मं निवारयेत् ॥ ३ ॥ हृत्तं गृहणीं मूलं कृमिनर्शं सिनाशयेत् ॥ इति कांका

११॥ रे तो दो हो हरः पुं सां जो दो व हरः स्त्रिया ॥
पुं सां जो दो व हरः स्त्रिया ॥ १२ ॥ रास्नादि का थ संयुक्तो विविधं
हंति सारुणं ॥ १३ ॥ स ता स्ति तं क फ मार श्र धा दि ना ॥ १४ ॥ दा र्वा स ते न मे हं
श्र गो मू र्वा मू र्वा ॥ १५ ॥ दो व हिं र म धु ना कु षं नि ब स ते न च ॥ १६ ॥ छि ना का
थे न बो ता स्ति ॥ १७ ॥ क जा त्म ता तू ॥ पा ट ला का थ सहि तो वि षं मू ष क जं ज ये तू ॥
॥ १८ ॥ चि फ ला का थ सहि तो ने चा र्ति हं ति दा रु णं ॥ पु न र्व वा देः का थे न ह न्याः स
र्वे द रा णि च ॥ १९ ॥ द्र वि यो ग म ज गु गु लुः ॥ २० ॥ सर्व वा ले ॥ २१ ॥ चि फ ला याः स्व यः
प्र रु ठः प्र रु ठे क म म ना स वे तू ॥ २२ ॥ स यु द्ध लो ह पा चे तु सार्धे द्रा णां बु ना प चे तू ॥
॥ २३ ॥ ज लं वर्ध श्र न सा वा ग को या द्वा त्र गा लि तं ॥ त सः का थे हि पे द्वा द्वा गु गु
लुं प्र रु ठ सं मि त् ॥ २४ ॥ पु न र्व वा देः यः चे द र्था सं घट ये न्मु क्तः ॥ सो ई श्व र

५८ सतंज्ञाया गुणयोगसमाहृतः ॥ १९ ॥ श्रीकृत्यततस्तत्र इत्याणीमाविनिक्षिपेत् ॥
 ॥ २० ॥ अथ मेघागुणोपलिख्यता ॥ २० ॥ षडशं यूपणं प्रोक्तं विउंगानां प
 ॥ २१ ॥ अर्धदं ॥ दती कर्षा मित्त काया ॥ कर्षति तास्मता ॥ २१ ॥ एतः पिंती कृतं सर्व
 ॥ २२ ॥ धनेपले ॥ निक्षिपेत् ॥ गुटिका शाण काः कृत्वा गुं ज्या हो षत्वे पेशया ॥ २२ ॥
 ॥ २३ ॥ अथ गुणोपलिख्यता ॥ शात कोष्ठ सीरं पथे यवा ॥ मंजिष्ठा दिस तं वापि युक्ति युक्त यतः
 ॥ २४ ॥ पृष्ठा निरुत्तरं विदोषजं ॥ सर्व व्रणानि गुल्मांश्च प्र
 ॥ २५ ॥ प्रोह ॥ २५ ॥ का सश्व यथु पांडुता ॥ हंति सर्वा मया
 ॥ २६ ॥ केशोर का विधानो यंगु गुलः कीर्तिकारकः ॥
 ॥ २७ ॥ कर्णेन च दिश्या पि चक्षा

घातकं ॥ ३३ ॥ वातस्यो मरोगः श्वश्रुतदोषे तथा मरी ॥ इति गोक्षरकानिगु
 गुलुः ॥ ३४ ॥ विफलाः पलाकां गी मत्तातानां चतुः पलं ॥ ३४ ॥ वाकुचीपंस
 पलिका विडगानां चतुः पलं ॥ हतं लोहं विट्टैकगुगुलुश्च शिलाजित् ॥ ३५ ॥
 कैकं पलमात्रं स्यात् पलार्धं पुष्करं भवेत् ॥ विचकस्य पलार्धं स्यात् द्विधा
 मं मरिचं भवेत् ॥ ३६ ॥ नागरं पिपली मुस्तं त्वगेला पचकुंकुमं ॥ शाणो
 तितं सुदो ॥ ३७ ॥ सर्वमेकतः ॥ ३७ ॥ ततस्तत्प्रक्षिपे चूर्णं पक्कस्यं
 उच्यते ॥ ३८ ॥ पलिकानूकला प्रयुंजीत यथोचितं ॥ ३९ ॥ हंत्युः
 सवीरिणः ॥ ४० ॥ प्रथमं यामयान् ॥ मगंदरं श्रीहगुल्लान् जिह्वात
 ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ शिलाजिह्वानू रोगान् मन्या पृष्ठगदानपि ॥

॥ ४३ ॥ गोक्षरकं कायस्थिगदे ॥ ४४ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गजं ॥ ४५ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ४६ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ४७ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ४८ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ४९ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५० ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५१ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५२ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५३ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५४ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५५ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५६ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५७ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५८ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ५९ ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो
 गोक्षरकं ॥ ६० ॥ मिषजं शुक्तपथ्ये च रो

पातार्थं काथो मुं वि वि वि वि ॥ ४६ ॥ काथो रवदिरसारस्य पथ्या काथो थवो
 लुलं ॥ ॥ इति काथो नाम गुरुरुना ॥ निस्तपं माषशूर्णं स्यान्नथागो
 धूगसंभवं ॥ ४७ ॥ निस्तपं यश्च शूर्णं च शालितं तुलजं तथा ॥ सूक्ष्मं च पि
 पाकी चूर्णं पलिका न्युपकलयेत् ॥ ४८ ॥ ततः एकीकृतं सर्वं भर्जयेद्गो
 घृतं ततः ॥ ४९ ॥ एतेन सर्वं ॥ ततः गुणं समं क्षिपेत् ॥ ५० ॥ जलं च हि
 गुणं ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥
 ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥
 ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥
 ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥
 ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

॥ १०१ ॥ ॥ १०२ ॥ ॥ १०३ ॥ ॥ १०४ ॥ ॥ १०५ ॥ ॥ १०६ ॥ ॥ १०७ ॥ ॥ १०८ ॥ ॥ १०९ ॥ ॥ ११० ॥
 ॥ १११ ॥ ॥ ११२ ॥ ॥ ११३ ॥ ॥ ११४ ॥ ॥ ११५ ॥ ॥ ११६ ॥ ॥ ११७ ॥ ॥ ११८ ॥ ॥ ११९ ॥ ॥ १२० ॥
 ॥ १२१ ॥ ॥ १२२ ॥ ॥ १२३ ॥ ॥ १२४ ॥ ॥ १२५ ॥ ॥ १२६ ॥ ॥ १२७ ॥ ॥ १२८ ॥ ॥ १२९ ॥ ॥ १३० ॥
 ॥ १३१ ॥ ॥ १३२ ॥ ॥ १३३ ॥ ॥ १३४ ॥ ॥ १३५ ॥ ॥ १३६ ॥ ॥ १३७ ॥ ॥ १३८ ॥ ॥ १३९ ॥ ॥ १४० ॥
 ॥ १४१ ॥ ॥ १४२ ॥ ॥ १४३ ॥ ॥ १४४ ॥ ॥ १४५ ॥ ॥ १४६ ॥ ॥ १४७ ॥ ॥ १४८ ॥ ॥ १४९ ॥ ॥ १५० ॥
 ॥ १५१ ॥ ॥ १५२ ॥ ॥ १५३ ॥ ॥ १५४ ॥ ॥ १५५ ॥ ॥ १५६ ॥ ॥ १५७ ॥ ॥ १५८ ॥ ॥ १५९ ॥ ॥ १६० ॥
 ॥ १६१ ॥ ॥ १६२ ॥ ॥ १६३ ॥ ॥ १६४ ॥ ॥ १६५ ॥ ॥ १६६ ॥ ॥ १६७ ॥ ॥ १६८ ॥ ॥ १६९ ॥ ॥ १७० ॥
 ॥ १७१ ॥ ॥ १७२ ॥ ॥ १७३ ॥ ॥ १७४ ॥ ॥ १७५ ॥ ॥ १७६ ॥ ॥ १७७ ॥ ॥ १७८ ॥ ॥ १७९ ॥ ॥ १८० ॥
 ॥ १८१ ॥ ॥ १८२ ॥ ॥ १८३ ॥ ॥ १८४ ॥ ॥ १८५ ॥ ॥ १८६ ॥ ॥ १८७ ॥ ॥ १८८ ॥ ॥ १८९ ॥ ॥ १९० ॥
 ॥ १९१ ॥ ॥ १९२ ॥ ॥ १९३ ॥ ॥ १९४ ॥ ॥ १९५ ॥ ॥ १९६ ॥ ॥ १९७ ॥ ॥ १९८ ॥ ॥ १९९ ॥ ॥ २०० ॥

संहिता ॥ चिकित्सा ॥ अथ वृद्धकल्पाध्यायः ॥ ॥ कथादेर्यत्पुनः पाकातूद्य
नलेता ॥ ५१ ॥ श्लेष्मलेह्यश्च लेह्यश्च तन्मात्रास्यात्यलोभिता ॥ ५२ ॥ शिवा
बहुर्गुणं काशं धीमहि द्विगुणो गुतः ॥ इवंचलुर्गुणंदद्यात् इति सर्वत्र नि
श्चयः ॥ ५३ ॥ सूर्यं चैतनु मलं स्यात् अवलेहे समज्जनं ॥ स्थिरत्वं पीडिते
मुद्रा गंधर्वेण रिसीड्वयः ॥ ५४ ॥ दुग्धमिक्षुरसं पूषं पंचमूलकषायजं ॥ वासा
क्षाद्यं तथा योग्यं अनुपानं प्रशस्यते ॥ ५५ ॥ स यथा ॥ कंटकारी तुला नीरी दो
णे पक्वा कषायकं ॥ पंद्रको दग्दही त्वाचतस्मि नूचूर्णी निहापयेत् ॥ ५६ ॥ पृ
थक् कपर्दी शां ये ता विमुद्गी बध्य विचकाः ॥ मुस्तंक कीटक शृंगी नूप
पं धन्यवासकः ॥ ५७ ॥ सांडू वान्ना सटी वैव शर्करापल विंशतिः ॥ प्रत्ये

६९

कं च पला ता द्यो प्रदशं हृत्सुते ॥ ५८ ॥ पक्षाले हत्व मानी य शीते म
 युः लाह कं ॥ चतुःपलं च गोक्षः ॥ पिपली नां चतुःपलं ॥ ५९ ॥ क्षिप्या
 ति ॥ कटुते मन्त्र ये ॥ ६० ॥ इति कंटका यो बले ह्यः ॥ ॥ पाटलारणिका शमर्य विल्या
 रक्त कं गोक्षः ॥ पण्यो ह्य हत्यो पिपल्याः शृंगी द्राक्षाम्बुता मयाः ॥ ६१ ॥
 पलाह ॥ ॥ जीवक र्ष मको मुस्तं पोष्करं
 काद ॥ ॥ मुद्गरणी नावपु ॥ ॥ विहारी च पुनर्नव ॥ काकोली क
 मले ॥ ॥ चंदनं ॥ ६३ ॥ एकैकं पलमानं च सूक्ष्म चूर्णित मौ
 षडं ॥ ॥ हत्यात्रे पंचामल ता निच ॥ ६४ ॥ पंच-द्रोण जं क्षि

६९

६२ पंभूजदीर्घं दनाशयेन ॥ तेषां सप्तमिं श्रीबुहर्षे कांतिवर्ण प्रसन्नताः ॥ ७२ ॥
 अस्यामुयोगमाप्नोति नरो जौ विवर्जितः ॥ ॥ इति च व्यक प्राशयो वले ह्यः ॥
 ॥ ॥ विहृ ली हल कूपा उ खंडा तल शतं पचेत् ॥ ७३ ॥ निक्षिप्य द्विमुलं
 नीलं रं रं च गृह्यते ॥ तानि कुशमा उ खंडा निपी उये दृढ वा ससां ॥ ७४ ॥
 आतः सोपदे किं चित् शृणुये वृद्धे शो य धेत् ॥ सिद्धातां म्रकटा हेवद
 द्या वा प्युलं वृत्ता ॥ ७५ ॥ तैत्त किं विद्मर्ज यित्वा पूर्वोक्तं लज्जलं क्षिपे
 त् ॥ ७६ ॥ सर्वमेकत्र भावेयेत् ॥ ७६ ॥ सपक्वे पिपलीशं
 ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥
 ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

६२ रक्तं नीलं च ॥ १०१ ॥ ॥ १०२ ॥ ॥ १०३ ॥ ॥ १०४ ॥ ॥ १०५ ॥ ॥ १०६ ॥ ॥ १०७ ॥ ॥ १०८ ॥ ॥ १०९ ॥ ॥ ११० ॥
 ॥ १११ ॥ ॥ ११२ ॥ ॥ ११३ ॥ ॥ ११४ ॥ ॥ ११५ ॥ ॥ ११६ ॥ ॥ ११७ ॥ ॥ ११८ ॥ ॥ ११९ ॥ ॥ १२० ॥
 ॥ १२१ ॥ ॥ १२२ ॥ ॥ १२३ ॥ ॥ १२४ ॥ ॥ १२५ ॥ ॥ १२६ ॥ ॥ १२७ ॥ ॥ १२८ ॥ ॥ १२९ ॥ ॥ १३० ॥
 ॥ १३१ ॥ ॥ १३२ ॥ ॥ १३३ ॥ ॥ १३४ ॥ ॥ १३५ ॥ ॥ १३६ ॥ ॥ १३७ ॥ ॥ १३८ ॥ ॥ १३९ ॥ ॥ १४० ॥
 ॥ १४१ ॥ ॥ १४२ ॥ ॥ १४३ ॥ ॥ १४४ ॥ ॥ १४५ ॥ ॥ १४६ ॥ ॥ १४७ ॥ ॥ १४८ ॥ ॥ १४९ ॥ ॥ १५० ॥
 ॥ १५१ ॥ ॥ १५२ ॥ ॥ १५३ ॥ ॥ १५४ ॥ ॥ १५५ ॥ ॥ १५६ ॥ ॥ १५७ ॥ ॥ १५८ ॥ ॥ १५९ ॥ ॥ १६० ॥
 ॥ १६१ ॥ ॥ १६२ ॥ ॥ १६३ ॥ ॥ १६४ ॥ ॥ १६५ ॥ ॥ १६६ ॥ ॥ १६७ ॥ ॥ १६८ ॥ ॥ १६९ ॥ ॥ १७० ॥
 ॥ १७१ ॥ ॥ १७२ ॥ ॥ १७३ ॥ ॥ १७४ ॥ ॥ १७५ ॥ ॥ १७६ ॥ ॥ १७७ ॥ ॥ १७८ ॥ ॥ १७९ ॥ ॥ १८० ॥
 ॥ १८१ ॥ ॥ १८२ ॥ ॥ १८३ ॥ ॥ १८४ ॥ ॥ १८५ ॥ ॥ १८६ ॥ ॥ १८७ ॥ ॥ १८८ ॥ ॥ १८९ ॥ ॥ १९० ॥
 ॥ १९१ ॥ ॥ १९२ ॥ ॥ १९३ ॥ ॥ १९४ ॥ ॥ १९५ ॥ ॥ १९६ ॥ ॥ १९७ ॥ ॥ १९८ ॥ ॥ १९९ ॥ ॥ २०० ॥

23

लाष्टपलिकं क्षिपेत्तु गुरु लोतथा ॥ यत्काले ह्यत्वमानी यशिक्षे शीते पृथक्
पृथक् ॥ ८५ ॥ क्षौद्रं चोष्णं च लीनं गीदद्यात् कुवलयमात्रया ॥ हरीतकी द्वयं खादे
तेन लेहेन नित्यशः ॥ ८६ ॥ क्षयं कासज्वरं श्वासं हिक्कां शीरुचिपीनसानू ॥
गृहणीं आशयेत्पेषावलीबलिति नाशनी ॥ ८७ ॥ बलवर्णकरः पुंसां श्रे
वते हो रसायनं ॥ विहितो गस्तिमुनिभिः सर्वरोगप्रणाशनः ॥ ८८ ॥ इति
अगस्तिहरीतक्याबलेहः ॥ कुलजत्वक्कुलुलोपो नलस्य विपचेत्स
धीः ॥ केशकुं पादशोषं रगच्छीयाद्द्वन्द्वमालितं ॥ ८९ ॥ चिंशत्पलंगुड
स्याचक्षुषं विपचेत्पुनः ॥ सांडत्वमागतं तस्माच्छूर्णीनीमानि दापयेत् ॥
॥ ९० ॥ रजजलं गोचरसं चिकटुचिपलासथ ॥ लज्जालं विचकं पाठा
क्षिपेत्सिंहिरवले ॥ ९१ ॥ अल्लासकं प्रविष विरंगानि च बालकं ॥

23

॥ ६५ ॥ ततः सता न्या मला नि. निष्कली कृतवासकः ॥
 ॥ ६६ ॥ लेहं वक्त्रि बलं दृष्ट्वा खादे क्षीणो रसायनं ॥ बालवृद्धा क्षतक्षीणा
 नाशी लोपाश्च शेषिणी ॥ ६७ ॥ हृद्रोगिणः स्वरक्षीणा येन रास्तेषु युज्य
 ते ॥ कासं श्यामं पिबान्नं च वातस्तुर सो ग्रहं ॥ ६८ ॥ वातं पित्तं शुक्र दो

इति पंचमः अध्यायः सप्तमस्य कुडवं तथा ॥ ९२ ॥ सिद्धेशीते ततो दशात्मधु
ना कुडवं तथा ॥ ९३ ॥ रघो बले ह्यश्व सर्वा यशः सेवे गतः ॥ ९४ ॥ दुर्नाम प्रप
वान् रघो रघो रघो सारमरो चक्रे ॥ ग्रहणी पांडुरोगश्च रक्तपित्ते च कामला
॥ ९५ ॥ कर्णपित्ते च शोफकार्शे च वषवाहिका ॥ अनुपाने प्रयोक्तव्या
जं सक्तं यो ददाते ॥ ९६ ॥ घृतं जले वा जीर्णे च पथ्यं भोजी भवेन्नरः ॥ द्रुतिकु
टजा जले ह्यः ॥ ९७ ॥ अर्शो तिसारे ॥ ९८ ॥ कुटजत्वकलुलामार्दी दोषानीरे विषा
चयेत् ॥ ९९ ॥ पादशोषश्च तं नीत्वा चूर्णी ज्येता निदापयेत् ॥ लज्जालुधातु
नी विह्वला गामोचरसस्तथा ॥ १०० ॥ मुस्ता प्रति विषावे वषत्येकं स्यात्पलं
पलं ॥ सप्तस्तु विषावे द्वयोर्धातु द्वौ प्रलेपनं ॥ १०१ ॥ ज्वलेन लागदुग्धेन
पीतो मंडे भवाजयेत् ॥ १०२ ॥ र्वीति सारसानू धोरं नाना वर्णानूक्तवेदनानू ११

६४

असृग्दसमस्तं च सर्वेषां सिद्धिं वा दितुः ॥ ॥ इति कुंजावलेहः ॥ ॥ इ
 ति दामोदरस्तोत्रः शार्ङ्गधरेण विरचितं यां संहितायां चिकित्सास्तोत्रे ले
 ह्याद्विकारो ध्यायः ॥ श्री छे छे कल्पाश्चतुर्गुणी कृत्य यत्नावाते लमे
 ववा ॥ चतुर्गुण इवेसाध्यं तस्य माच पलोन्मिता ॥ २००० ॥ १००० ॥ श्री छे छे नि
 क्षिप्य काशये तोयं काथ्या इयां चतुर्गुणं ॥ चतुर्गुणं मृदुचन्द्रे कठिणं सुगुणं ज
 लं ॥ १ ॥ तथैव मध्यमं दृष्ट्या दृष्टगुणं परं ॥ अत्यंत कठिणं द्रव्ये जीरं
 षोऽशकं म ॥ २ ॥ कर्षादीनां पलं यावत् क्षिप्रं तूष्णोऽशकं जलं ॥ तदूर्ध्वं कुड
 बं यावत् क्षिप्रं नृणं पयः ॥ ३ ॥ प्रल्लादिनः क्षिपेन्नीरं स्वारि र्यावच्चतुर्गुणं ॥
 अथ काशी रसे र्यं च रुष्य स्नेहस्य पाचनं ॥ ४ ॥ कल्पास्यां शं तत्र दद्याच्चतु

६४

६५ रश्मिकवल्कस्तस्नेहपाको मृदुर्वेत् ॥ १२ ॥ मध्यपाकश्च सिधिश्व कल्केनी
 रसको मृत् ॥ ईषकठिण कल्कस्तस्नेहपाको मवेत्सरः ॥ १३ ॥ लघ्वर्धदग्धपा
 कस्या दामर्कं तिः प्रयोजनः ॥ आमपाकस्तु निर्वीर्यो वाक्किमांश्चैक रोगुरुः १४
 नास्यार्थस्या मृदुः पाको मध्यमः सर्वकर्मस्तु ॥ अर्क्यं गार्ध स्वरः प्रोक्तो युज्यो
 देव यथोक्तचित् ॥ १५ ॥ घृततैलगुग्गुदीश्च साधये नैक वासरे ॥ प्रकुर्वेत्क
 षितास्ते ते विशेषा दुण संयतं ॥ १६ ॥ सयथा ॥ पिप्पली पिप्पली मूलं चयं
 चित्रक नागरैः ॥ ससैधवश्च पलिकै घृतप्रसुतं विपाचयेत् ॥ १७ ॥ क्षीरं च
 तुर्गुणं दत्वा तु द्वादशं लीहनाशनं ॥ विषमज्वरमंदाग्निं हरं हृदयिकरं परं ॥ १८ ॥
 इति क्षीरचूडनं पूर्यते ॥ ॥ पिप्पली पिप्पली मूलं चित्रको हस्तिपिप्प

ली ॥ गोक्षी नागसुखान्यं पाठा बिल्वं सबहिका ॥ १९ ॥ इत्यैश्च पलिकैरेतैश्च
 तुषष्टि पलं च ॥ २० ॥ अतश्च तुर्गुणं दद्यात्क्षीरं स्वरसं बुधः ॥ २० ॥ तथा च तुर्गुणं
 दत्वा दधिं सर्पिर्विपाचयेत् ॥ शनैः शनैर्विपक्वं वांगेरी घृतमुत्तमं ॥ २१ ॥ लघु
 तं कफवालघ्नं ग्रहण्यर्शा विकारनुत् ॥ हेत्यानां गुग्गुद्वयं शं मूत्रकृच्छ्र प्रवाहिका
 ॥ २२ ॥ इति वांगेरी घृतं ॥ ॥ मसूराणां घृतं शतं नीरदोषो विपाचयेत् ॥ पादशेष
 श्रुतं नीत्वा दत्वा बिल्वपलाष्टकं ॥ २३ ॥ घृतप्रसुतं पचेत्तेन सर्वातिमारनाशनं ॥
 ग्रहणीभिन्नविद्वंशनाशये च प्रवाहिकां ॥ २४ ॥ मसूरा घृतं ॥ ॥ अश्वगंधा
 तुलैका स्यात्तदर्थो गोक्षरसमः ॥ बाला मताशालिपणिरविदारी च शलावरी ॥
 ॥ २५ ॥ पुनर्वीर्यश्च श्रंका शर्मया कृपलान्यपि ॥ पद्मबीजं माषबीजं दद्याद्दशप
 लं पृथक् ॥ २६ ॥ चतुर्दोषं भस्म पक्वा पादशेषं श्रुतं नयेत् ॥ जीवनीयगुणं गु

६६

॥ पद्मकं रक्तं दत्तं ॥ २७ ॥ मृदु कं पिप्लीडा क्षा कपिकटुपलं तथा ॥ नीलोत्पलं ना
 गपुष्पं शारिङ्गं द्वे तथा वला ॥ २८ ॥ पृथक् कर्षे समा भागा शर्करा च पलद्वयं ॥ रसास्य
 पांडु कोक्षूपां आटके कं समा हरेत् ॥ २९ ॥ घृतस्य बाष्पं कंदत्वा पात्रे न्यजवह्निना ॥
 घृतमेतन्निहं त्याग्युरक्तपित्तमुरः क्षतं ॥ ३० ॥ हलीमकं पांडुरोगं चर्मभेदं स्वरक्षयं ॥
 वातरक्तं मूत्रकृच्छ्रं पार्श्वशूलं च कामलं ॥ ३१ ॥ शुकदोषमुरोदाहं कार्शं मोक्षः क्षयं
 तथा ॥ स्त्रीणां चैव प्रजातानां गर्भदं शुक्रदं तथा ॥ ३२ ॥ कामदेवघृतं नाम हृद्यं बल्यं
 रसायनं ॥ ३३ ॥ कामदेवाङ्गं नाम घृतं ॥ ॥ विफलादे निशे कौत्सी शारिङ्गे द्वे प्रियंगुका ॥ ३४ ॥
 शाळिपत्रं पिप्पला ॥ ३५ ॥ देवदारुं लवालुके ॥ नलं विशालदं नीचदं तिस्रं नागकेसरं ॥ ३६ ॥
 नीलोत्पलं नाम जिह्वा विडंगं पद्मकुष्ठकं ॥ आती पुष्पं चंदनं च ताली संवृहती तथा ॥ ३७ ॥
 हस्तेः सदैवः यत्नैः कलैः जलंदत्वा चतुर्गुणं ॥ घृतप्रलं पत्रे क्षामान् अपसारं ज्वरक्षये ॥ ३८ ॥

॥ ३३

र्षषष्ठमष्टकं ॥ ३९ ॥ धिरसेतके कल्के देयोष्टमांशकः ॥ ५ ॥ कक्कात्रसम्यक्का
 क्पाकार्थं तोयं च चतुर्गुणं ॥ इवेण केवले नैव स्नेहपाको भवेद्यदि ॥ ६ ॥ ल
 वातुषष्ठः कल्कस्य जलं च चतुर्गुणं ॥ काथेन केवले नैव काथोयः प्रेषि
 तः कविलः ॥ ७ ॥ काथ्यद्रव्यस्य केल्कोपितं च स्नेहे प्रयोजयेत् ॥ कल्कहीनस्त
 स्नेहः सससाध्यः केवले जले ॥ ८ ॥ पुष्पकल्कस्तु स्नेहे तत्र तोयं चतुर्गुणं ॥
 स्नेहान् स्नेहात् षष्ठमांशः पुष्पकल्कप्रशस्यते ॥ ९ ॥ वर्तिले स्नेहकल्कस्योप
 थांगुल्या विवर्जितः ॥ शङ्खहीनो नि निक्षिप्तः स्नेहसिद्धौ भवेत्तथा ॥ १० ॥
 यदा स्नेहो जमले लेफेनशांतिश्च सर्पिषी ॥ वर्णगंधरसौत्पत्तिः स्नेहसिद्धि
 स्तदा भवेत् ॥ ११ ॥ स्नेहपाकस्त्रिधा प्रोक्तो मृदुर्मध्यः स्वरस्तथा ॥ ईषस्त